

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA

VAIDA GUDYNAITĖ

II kurso studentė

KAIP ĮMANOMA KALBĖTI APIE TIESĄ POLITIKOJE?

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: prof. dr. A. Jokubaitis

Vilnius, 2017

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Gudynaitės V. Kaip įmanoma kalbėti apie tiesą politikoje?: Politikos ir medijų specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas A. Jokubaitis. – V., 2017. – 45 p.

Reikšminiai žodžiai: tiesa; politika; Dworkinas; Kantas; mokslo epistemologijos kritika; išorinis skepticizmas; vidinis skepticizmas; koherentinė tiesos samprata.

Šiame darbe koherentinė tiesos samprata atskleidžiama kaip esanti pagrįsta bei politikos lauke adekvatesnė alternatyva vyraujančiai mokslinei tiesos sampratai. Pateikiama mokslo epistemologijos kritika.

Remiantis daugiausiai Immanuelio Kanto bei Ronaldo Dworkino teoriniu mąstymu, identifikuojamos mokslinio pažinimo ydos, išryškėjančios mokliškai vertinant politiką; fiksuojamas negalimumas apie politiką kalbėti nesvarstant tiesos klausimo ir iš to plaukianti būtinybė turėti alternatyvų moksliniam pasaulėvaizdžiui pažinimo būdą.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas *Kaip įmanoma kalbėti apie tiesą politikoje?* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ar užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

VAIDA GUDYNAITĖ

.....

TURINYS

ĮVADAS	6
R. Dworkinas: vyraujančio teorinio požiūrio į moralę kritika	9
Moralės ir politikos bendramatiškumas: R. Dworkinas, I. Kantas... ir C. Schmittas.....	18
Atsakomybės sugrąžinimas į politiką: <i>atsispiriant nuo</i> arba <i>sugrįžtant prie</i> Kanto	29
Techninis žinojimas ir politika: kaip (ir ar įmanoma) suderinti?	35
IŠVADOS	41
BIBLIOGRAFIJA	43
SUMMARY	45

IVADAS

Tiesos ir jos galimo suradimo klausimas buvo centrinis filosofijoje nuo pat teorinio žvilgsnio į pasaulį susiformavimo Senovės Graikijoje. Graikai rėmėsi nuostata, jog pasaulis yra darniai sutvarkyta ir, dėl šios priežasties, pažini vieta, todėl ir buvo nuspręsta eiti filosofijos – *išminties meilės* – keliu. Tiesa, t.y. žinojimas apie tai, kas yra, laikyta viena pagrindinių išminties siekimo prielaidų. Filosofuoti buvo imta laikantis nuostatos, jog, visų pirma, tiesa egzistuoja, ir – kas taip pat svarbu – ji yra prieinama žmogiškajam suvokimui. Atrodytų, tai buvęs visiškai racionalus sprendimas – filosofuoti yra prasminga tik tokiu atveju, jeigu mąstymas gali nuvesti daugiau nei tik prie pasidalijimo subjektyvias išpūdžiais apie pasaulį. Į objektą orientuotoje antikinėje filosofijoje šitai neatrodę problemiška – tinkamai suvaldytas protas apie savo objektą galėjęs įgyti žinojimą. Problemiškas filosofijos santykis su tiesa atsiranda drauge su *dekartiškuoju posūkiu*, kuomet nuo René Descartes'o mąstymo atsispirdama, visa filosofija *percentruojama* nuo objekto prie subjekto, būtent pastarąjį imant laikyti bet kokio galimo žinojimo šaltiniu.

Drauge su tokiu tiesos šaltinio perkėlimu atsiranda būtinybė arba rasti būdą, kuriuo būtų galima subjekto suvokimą paversti stabilaus žinojimo pagrindu (Descartes'as, pavyzdžiui, pasaulio tikrumą bei savo žinojimą apie jį grindė Dievo tobulumu ir iš to plaukiančia išvada, jog šis negalys apgautinėti), arba perspektyvizmą paskelbti esant galutine išvada apie *tai, kas yra*, ir teorinio žvilgsnio į pasaulį galutinai atsisakyti. Atrodytų, jog šiuolaikinė filosofija pasirinko trečiąjį kelią – tebesivadina filosofija, taigi atrodytų, jog siekia išminties, tačiau tai daro su išankstine prielaida, jog už žmogiškojo subjektyvumo izeiti nėra įmanoma, todėl, geriausiu atveju, žinojimas tegalys būti intersubjektyvus. Šia prasme filosofija priartėja prie vyraujančios pozityvistinės mokslinio žinojimo paradigmos. Ši mokslo paradigma numato antimetafizinį, patyrimo neperžengiantį pažinimą, filosofiją, pagal pozityvistų įsitikimą, priartinant bei paverčiant ekvivalenčia logikai.

Be to, kad filosofija, prilyginta loginei analizei, sutinka tenkintis intersubjektyvumu ir taip praranda savo pradinio tikslo pajautimą, su dar didesnėmis problemomis susiduria praktinė filosofija. Politikos bei etikos apmąstymas atsiduria įtampoje – drauge su visa filosofija tapatinantis su logine analize, šios teorinio mąstymo šakos negali išvengti mąstymo apie gėrį, grožį ar laisvę, nes šie klausimai nuosekliai išskyla iš jų apmąstomų problemų lauko. Tokiu atveju, arba tenka susitaikyti su padėtimi, kuomet politika bei etika bus vertinamos kaip antrinės, nes loginei analizei sunkiausiai pasiduodančios sritys, arba parodyti pozityvizmo ir filosofijos sumokslinimo nebūtinumą bei rasti būdą, kaip remiantis ne moksliniu metodu kalbėti apie tiesą šiuose laukuose.

Šia prasme klausimą pakreipiame nuo to, koku būdu tokie teoretikai kaip Hannah Arendt aiškino politikos ir faktinės tiesos santykį, tą santykį, Arendt atveju, suvokiant kaip nuolatinę įtampą¹, prie svarstymo, kaip pačiame politikos lauke galima suvokti tiesą, jeigu ji nėra faktinė ir neturi savo objekto fiziniame pasaulyje. Politika ir mokslinė tiesa, mūsų supratimu, prasilenkia. **Pagrindinė darbe sprendžiama problema** yra klausimas, kaip yra įmanoma kalbėti apie politiką kaip sritį, kurioje galima rasti tiesą, jeigu ši sritis glaudžiai susijusi su tokiomis kategorijomis kaip gėris ar laisvė, kurios nėra empirinės? Vyraujant moksliniam pažinimo būdui, norisi klausti, ar išties šis neturi alternatyvų, ir ar nėra taip, jog tiesiog reikalinga surasti alternatyvų būdą tiesai politikoje nustatyti.

Pagrindinis šio darbo tikslas yra parodyti, jog mokslo epistemologija nėra vienintelė, galinti nešti žinojimą – jai esama alternatyvų; tuo pagrindu siekiama surasti būdą, leidžiantį intersubjektyviu žinojimu grįstoje aplinkoje išlaikyti filosofinį santykį bei kalbėti apie objektyvumą ir tiesą politikos lauke.

Šio tikslo siekiama bus atliekant tokius analizės žingsnius:

1. Remiantis politikos bei etikos sričių bendru orientavimusi į tokias kategorijas kaip gėris bei laisvė, bus analizuojama Ronaldo Dworkino požiūris į logine analize grindžiamą moralės filosofijos kritiką. Bus siekiama atskleisti mokslinio požiūrio į moralę prieštarumą.
2. Remiantis tuo, jog politika, kaip ir moralė, yra autonomiška, nuo empirinio priešastingumo nepriklausoma mąstymo sritis, vadovaujantis Imanuelio Kanto filosofijos tęsimu R. Dworkino mąstyme, naudojantis tuo pat metodu kritikuojamas požiūris į mokslinį politikos vertinimą.
3. I. Kanto akcentuotas bei R. Dworkino perimamas atsakomybės principas parodomas kaip mąstymo būdas, galintis laiduoti galimybę tebekalbėti apie tiesą šioje nemokslinės prigimties srityje. Tuomet parodoma, kaip toks atsakomybe grįstas politikos suvokimas gali būti suderinamas su techniniu žinojimu.

Ginamoji darbo tezė: vyraujanti mokslinio žinojimo paradigma įtvirtina idėją, jog tikras žinojimas tegali būti intersubjektyvus, tačiau tokią nuostatą numato pats mokslinis metodas, grįstas techniniu žinojimu, o ne objektas, į kurį pažinimas nukreiptas. Darbe teigiama, jog, nepaisant to, jog politikoje netinka mokslinis pažinimo būdas, vis vien nėra įmanoma išvengti kalbėjimo apie tiesą.

¹ Arendt, H. 1995. Tiesa ir politika. In *Tarp praeities ir ateities: aštuoni politinės filosofijos etiudai*. Vilnius: Aidai. P. 251-291.

Tiesiog politikos, analogiškai kaip ir moralės, lauke koherentinės tiesos sampratos pavidalu egzistuoja šiame lauke tinkamesnė alternatyva mokslui būdingai korespondentinei tiesos sampratai.

R. Dworkinas: vyraujančio teorinio požiūrio į moralę kritika

Amerikiečių filosofas bei teisės teoretikas Ronaldas Dworkinas savo 2011 metų veikale „Teisingumas ežiams“ („Justice for Hedgehogs“) vienu pagrindinių savo knygos tikslų įvardija siekį pademonstruoti, jog šiandieniniame filosofijos lauke vyraujantis požiūris į moralę, kaip sritį, kurios turiniai tiek remiasi subjektyviais potyriais, tiek ir skiriasi priklausomai nuo kultūros, todėl problemiška kalbėti apie tiesą, yra vidujai prieštaringas². Dworkinas siekia parodyti, jog teiginys, esą apie moralę neįmanoma pasakyti nieko tikro, pats savaime yra vertinimas, net to ir nereflektuojant, nusakantis moralinių reiškinių padėtį.³ Prie šio siekio, tame pačiame tekste įvardijamo netgi kaip filosofinė revoliucija⁴, Dworkinas po truputį artėjo jau ir ankstesniuose savo mažesnės apimties tekstuose – straipsniuose „Objektyvumas ir tiesa: geriau jais tikėkite“ („Objectivity and Truth: You’d Better Believe It“) (1996) bei „Ar liberalios vertybės konfliktuoja?“ („Do Liberal Values Conflict?“) (2001), tik pats tikslas, kurio siekiama šiuose darbuose nuosekliai plėtojamo klausimo analize, galiausiai sukonkretinamas būtent „Teisingume ežiams.“ Apie tai, ką reiškia, ir kiek pavykusi bei reikšminga yra toji Dworkino žadėtoji filosofinė revoliucija, klausimas keliamas bus kiek vėliau, tačiau visų pirma norėtusi pažvelgti į tai, kaip, ir kokių pagrindu, siūlomas alternatyvus vyraujančiam požiūris į moralę.

Metaetinių teorijų, siekiančių vertinti moralinę reikšmę turinčius veiksmus bei sprendinius iš išorinės, nesuinteresuoto stebėtojo perspektyvos, reprezentatyviu pavyzdžiu galima būtų įvardyti John Leslie Mackie tezę, kuria teigiama, jog nėra jokių objektyvių vertybių⁵. Taip Mackie teigia pačioje savo teksto pradžioje ir vėliau mėgina išskleisti bei pagrįsti šį teiginį. Tokia pozicija reiškia, jog nėra neigiama galimybė priimti konkretų moralinį sprendimą kaip absoliutų ir atmetantį likusias alternatyvas, nes žmonės savo kasdienėje veikloje tokius sprendimus neabejotini priima. Šia teze suabejojama klausimo apie tokio pasirinkimo ontologinį statusą prasmingumu. Iš skirtingų paskirų asmenų individualių moralinių sprendimų įvairovės padaroma išvada, jog toji įvairovė yra galima dėl to, jog visi moraliai sprendiniai yra logiškai klaidingi, todėl nepretenduojantys į tiesą, taigi nėra taip ir svarbu, iš kokio prielaidų rinkinio išvedamas konkretus moralinis sprendimas. Individams pripažįstama teisė priimti absoliučius moralinius sprendimus, tačiau, tarus, jog tie sprendimai

² Dworkin, R. 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Harvard University Press. P. 61.

³ Ibid.

⁴ Ibid., p. 418.

⁵ Mackie, J. L. 1990. *Ethics: Inventing Right and Wrong*. London: Penguin Books. P. 15.

kildinami iš subjektyvaus patyrimo pagrindo, jie visi gali būti vertinami kaip lygiaverčiai, nes bet koku atveju esantys nerelevantiški racionalaus vertinimo atžvilgiu.

Mackie poziciją moralinių sprendinių statuso klausimo Dworkinas suvokia kaip teigiančią, jog nėra įmanoma moralės srities reiškinių vertinti bei suvokti žengiant už lauko, kuriam priklauso vertinamas reiškinys⁶. Vis dėlto, Mackie išvados, reprezentuojančios mokslinį požiūrį į moralę, Dworkinui atrodo kvestionuotinos. Šioje vietoje prasminga būtų išskirti du skirtingus moralinių įsitikinimų pagrįstumo vertinimo principus, tapusius mokslinio požiūrio į moralę kritikos pagrindu – tuos principus Dworkinas vadina išoriniu skepticizmu (*external skepticism*) bei vidiniu skepticizmu (*internal scepticism*).

Išorinis skepticizmas, kuriuo pasižymi Dworkino kritikos sulaukiantis bei su postmodernizmo, antifundacionalizmo bei neopragmatizmo pažiūromis susiejamas⁷ požiūris į moralę, autoriaus vadinamas *archimediškuoju*. Šio tipo skepticizmas tampa pažiūra, teigiančia, jog būtina atsitraukti nuo moralinio sprendimo atlikimo ir pažvelgti į moralinį reiškinį iš nesuinteresuoto išorinio stebėtojo pozicijos. Mackie, kaip jau buvo minėta, tokio atsitraukimo galimybe abejoja, tačiau mąno, jog toks reikalavimas yra pagrįstas bei vienintelis potencialiai galintis legitimuoti moralinio sprendinio pretenzijas į tiesą. Šia prasme Mackie, būdamas metaetinių teorijų atspirties tašku, pats savo mąstymo prielaidomis yra artimesnis Dworkinui nei kitiems metaetikams – abu autoriai sutinka, jog moralės pagrįsti už jos pačios ribų nėra įmanoma. Radikaliai, vis dėlto, skiriasi išvados, padaromos remiantis šia prielaida – Mackie atveju į moralę linkstama žiūrėti kaip į visiškai subjektyvią, o Dworkinas imasi ieškoti alternatyvaus moralinių teiginių teisingumo-neteisingumo nustatymo pagrindo.

Išoriniai skeptikai, tuo tarpu, vadovaujasi nuostata, numatančia būtinybę moraliniams reiškiniams vertinti pritaikyti mokslinį metodą – išeiti už moralinės sistemos ribų ir pažvelgti į įsitikinimų sistemą kaip visumą, neturint jokių sąsajų su tiriamą sistema. Būtent dėl šios priežasties noras pažvelgti į tiriamą reiškinį pasitraukus už lauko, kuriam reiškinys priklauso, ribų, Dworkino vadinamas *achimediškuoju*, atsitraukiančiu nuo apmąstomo objekto ir žvelgiančiu beprielaidiniu bei tiriamam objektui visiškai nebendramačiu žvilgsniu. Neišpildoma, tačiau deklaruojama kaip pagrindinė, būtent ši – beprielaidiškumo – maksima ir tampa esmine Dworkino kritikos išoriniams skeptikams ašimi.

⁶ Dworkin, R. 1996. Objectivity and Truth: You'd Better Believe It. In *Philosophy and Public Affairs*, vol. 25, no. 2. P. 113.

⁷ Dworkin, R. 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Harvard University Press. P. 87.

Mėginant vertinti moralę vadovaujantis vyraujančiu pozityviojo mokslo metodu, atsiduriama prieštaravime – visų pirma, tampa problemiška savo tyrimo įrankiais bei savo teorijos rėmuose pagrįsti metodą, kuriuo vadovaujantis mėginama ką nors teigti apie moralinius reiškinius. Ši problema, derėtų pastebėti, yra universali pozityviojo mokslo paradigma, negalinčiai, nepažeidžiant savo deklaruojamų principų, kurie numato aprašymą, tačiau ne vertinimą, pagrįsti savo pranašumo prieš kitus pažinimo būdus. Laikantis moralinio neutralumo, nėra įmanoma įrodyti, todėl tegalima postuliuoti, jog pats moralinio neutralumo principas yra būtinas pažinimui. Specifiška būtent šiuo atveju yra tai, jog žvelgiant į moralę iš archimediškojo, moksliniu metodu grindžiamo žiūros taško, vis tiek yra būtina priimti tam tikras vertybines normas, kurios traktuojamos kaip mąstymą grindžiančios aksiomos.

Netgi ir archimediškojo tipo, išoriniai skeptikai, privalo turėti kad ir mažiausią gabalėlį žemės, ant kurios galėtų tvirtai stovėti. Reikalingas tampa bent minimaliausias prielaidų, moralinių vertinimų, kiekis – mažų mažiausiai postulavimas racionalumo bei argumentuotumo kaip standartų, kurie suvokiami kaip būtini kriterijai pažinimui.⁸ Kitu atveju – be tokių kriterijų – bet koks mėginimas pažinti tegalėtų būti kategorizuojamas kaip subjektyvus potyris, neprasmingas mokslinio – intersubjektyvumo siekiančio – pažinimo atžvilgiu.⁹ Dworkinas apibendrina teigdamas, jog skepticizmas, kaip pažiūra, numatanti netikėjamą galimybę pažinti objektyvią tiesą, šį teiginį priima kaip tokį, kuriam negalioja autopredikacija – išorinis skeptiškumas nėra taikomas paties išorinio skepticizmo principo atžvilgiu. Būtent dėl šios priežasties skepticizmas niekuomet nėra ir negali būti pilnas, nes visuomet yra būtina turėti tam tikrą supratimą apie tai, kas yra pagrįsta, o kas ne, jeigu norima konstruoti pozityviai ką nors teigiančią teoriją.¹⁰

Požiūrio į moralinius sprendimus atveju išorinio skepticizmo principas gali būti pritaikytas ir L. J. Mackie tezei, teigiančiai, jog nėra jokių objektyvių vertybių.¹¹ Šį teiginį nesudėtinga išversti į tą pačią reikšmę turinčią formą – *(pastoviai) yra taip, jog nėra jokių objektyvių vertybių. Arba nėra jokių moralinių normų – tai norma.* Šis teiginys išreiškia požiūrį į faktinę dalykų visumos padėtį, ir – šiuo atveju – kaip vertybių statusą nusakantį teiginį, pateikia universalų vertybinį principą, skelbiantį vertybių universalumo negalimumą. Išorinis moralinis skepticizmas patenka į vidinį prieštaravimą, būdingą postmoderniomis ar antifundacionalistėmis save vadinančioms teorijoms – net ir tokioms, galbūt ir absoliučiai bet kokios tiesos galimybę kvestionuojančioms

⁸ Dworkin, R. 1996. Objectivity and Truth: You'd Better Believe It. In *Philosophy and Public Affairs*, vol. 25, no. 2. P. 88.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Mackie, J. L. 1990. *Ethics: Inventing Right and Wrong*. London: Penguin Books. P. 15.

teorijoms bendra yra tai, jog visuotinio visa ko kvestionavimo principas tampa produktyvaus mąstymo maksima, kuria negali būti suabejota.

R. Dworkinas šį metaetinėse teorijose glūdintį prieštaravimą identifikuoja remdamasis tuo, ką pats pavadino *Hume'o principu*.¹² Su šio įtakingo škotų filosofo, savo darbuose mėginusio parodyti, jog faktai kokybiškai skiriasi nuo vertybių, todėl iš fakto neseka joks vertinimas, bei jokie universalūs teiginiai apie tai, koks pasaulis turėtų būti¹³, vardu tiesiogiai siejamas principas teigia, jog joks sistemiškas požiūris į tai, koks yra pasaulis, negali būti pilnai suformuluojamas, nesiremiant vertybiniais teiginiais apie tai, kas turėtų būti.¹⁴

Vis dėlto, šioje vietoje prasminga būtų akcentuoti, koks santykis galėtų būti fiksuojama tarp D.Hume'o ir Dworkino požiūrių į moralinius sprendinius bei jų prigimtį. Nepaisant to, jog savo kritiką metaetikams Dworkinas grindžia Hume'o mąstyme itin ryškiai akcentuota faktų bei vertybių perskyra, vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kaip, remiantis šia skirtimi, toliau vertinama moralė. D. Hume'as, atskyręs faktus nuo vertinimų, moralinius sprendinius kildino iš moralinio jausmo, kuris esąs iracionalus. Tuo tarpu Dworkinas ne tik kad aiškiai sako, jog kildinti vertybes iš emocijų ir laikyti jas tik subjektyviomis reakcijomis ar socialiniais konstruktais, yra klaidinga,¹⁵ bet ir racionalumą bei argumentuotumą laiko būtiniais moralinio įsitikinimo galimo pagrįstumo kriterijais.¹⁶ Šia prasme, panašiai kaip ir santykio su L. J. Mackie požiūriu į moralinių sprendinių pobūdį, atveju, Dworkinas remiasi Hume'o suformuluota teze kaip savo mąstymo prielaida, tačiau – kaip ir santykio su Mackie mąstymu atveju – padaro kardinaliai skirtingą išvadą.

Šioje vietoje galima fiksuoti, jog Dworkinas moralės srities klausimams vertinti tiesos-netiesos spektre pritaiko iš *Hume'o principo* išvestą vidinio skepticizmo metodą, Dworkino laikomą vieninteliu adekvačiu būdu kritiškai vertinti vertybines pozicijas. Skeptiškas požiūris į vertybinių klausimus yra vidujai skeptiškas, teigia Dworkinas, jeigu toks požiūris pripažįsta tam tikrą vertybinį pagrindą kaip pamatinę aksiominę prielaidą, kurią laiko vertinimo atskaitos tašku.¹⁷ Remiantis Dworkino išsakomu požiūriu į mokslinio pažinimo ydas, galima būtų daryti išvadą, kurios aiškiai neišsako pats filosofas, jog šis – vidinio skepticizmo – principas galėtų būti taikomas universaliai,

¹² Dworkin, R. 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Harvard University Press. P. 75-76.

¹³ Hume, D. 2007. *Traktatas apie žmogaus prigimtį*. P. 469-470.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Dworkin, R. 2001. Do Liberal Values Conflict? In: *The Legacy of Isaiah Berlin*, eds. Mark Lilla et al. New York: New York Review of Books. P. 77.

¹⁶ Dworkin, R. 1996. Objectivity and Truth: You'd Better Believe It. In *Philosophy and Public Affairs*, vol. 25, no. 2. P. 89.

¹⁷ Ibid.

ne tik moralėje ar jai artimose srityse, bet ir bet kokiame mąstyme, jei jau buvo parodyta, kad beprielaidiškas, taigi šia prasme nevertybinis, tam tikrų vertybių iš anksto nepostuluojančias, mąstymas apskritai nėra įmanomas.

Dėl šios priežasties ir mėginimas teigti, jog koks nors pažinimas yra įmanomas be jokių išankstinių prielaidų, kaip kad idealiu atveju reikalautų pozityvusis mokslas, atsiduria panašioje situacijoje kaip kad vieno iš Platono dialogų – „Hipijas didesnysis“ – veikėjas, sofistą Hipijas. Sokrato klausiamas apie tai, kas yra grožis, Hipijas visų pirma į vieną po kito nurodinėjo į gražius daiktus, tačiau niekaip negalėjo pasakyti, kas gi yra tai, kas verčia tuo objektus gražiais.¹⁸ Analogiškoje kaip Hipijo situacijoje atsiduriama ir mėginant neturint jokių išankstinių prielaidų pasakyti ką nors prasmingo apie vieną ar kitą tirtą galimą objektą. Galimai net kiek ironizuodamas Dworkinas pateikia pavyzdį¹⁹, jog matydamas kenčiantį žmogų, jis supranta, kad pastarasis kenčia, nes atpažįsta kančią stebėdamas, tačiau, žvelgiant grynai moksliskai, derėtų atsiriboti nuo pastarojo situacijos vertinimo.

Tokiu atveju, kaip ir Hipijo situacijoje, kyla pagrįstas klausimas – kaip galima nustatyti, jog tai, kas stebima, yra kančia, į kurią vertybiškai neutralus mokslas, taip pat privalo žiūrėti nesuinteresuotai, jeigu nebus turimas išankstinis supratimas apie kentėjimą kaip neigiamą emociją, kurią dera eliminuoti iš moksliško žvilgsnio lauko. Tokiu atveju taip pat tampa ir ne tik kad nebeaišku, kas turėtų, o kas – ne, patekti į tyrimų bei interesų lauką (nes vertinti negalima), bet ir, jeigu pasiryžtama nevertinti, tirtinų objektų aibė pasidaro neapibrėžtai didelė – aiškiai nenurodžius, kas yra prasminga bei relevantiška, o kas – ne, konkretaus pažinimo veiksmo požiūriu, nėra įmanoma atskirti svarbių tyrimui faktorių nuo nesvarbių. O būtent šį judesį atlikti ir gali vidinio skepticizmo principas, tiriamą lauką vertinantis atkaitos tašku imant prielaidas, kuriomis grindžiamas mąstymas.

Problemas, kylančias, siekiant moralės principus išvedinėti iš pavyzdžių, „Dorovės metafizikos pagrinduose“ jau akcentavo ir Kantas – tai galėtų būti vertinama kaip dar vienas argumentas, pasitelkiamas, siekiant atskleisti Dworkino moralės teorijos *kantiškumą*. Kantas teigė, jog „<...> dorovei negalėtų būti nieko blogesnio negu noras išvesti ją iš pavyzdžių. Juk kiekvieną dorovės pavyzdį, kuris tam reikalui man bus pateiktas, iš pradžių patį reikia įvertinti pagal moralės principus, ar jis iš viso tinka būti pirminiu pavyzdžiu, t. y. matu, o jau jokia būdu jis neatstos

¹⁸ Platonas. 1999. Hipijas didesnysis. In: *Estetikos Istorija. Antologija*. I tomas. Vilnius: Pradai. 512-514.

¹⁹ Dworkin, R. 1996. Objectivity and Truth: You'd Better Believe It. In *Philosophy and Public Affairs*, vol. 25, no. 2. P. 103-104.

moralės svarbiausios sąvokos²⁰ – tokiu būdu pabrėžiant tai, kas fiksuotina ir Dworkino mąstymo atveju – išorinis skepticizmas esti problemiškas, nes, siekiant identifikuoti moralinius reiškinius, toks atskyrimas suponuoja išankstinio supratimo apie moralumą turėjimą.

Vidiniu skepticizmu grįstas požiūris į moralinius sprendinius, Dworkino supratimu, išsprendžia problemas, su kuriomis susiduria filosofinės bei mokslinės teorijos, mėginančios ne moralės sistemos ribose paaiškinti moralę – vidinis skeptiškumas skatina reflektuoti bei apžvelgti prielaidas, kuriomis grindžiamas pažinimas, bei suvokti, koku prielaidų rinkiniu yra pagrįstas vienas ar kitas žinojimas. Vis dėlto, tokia refleksija nereiškia pripažinimo, jog bet koks žinojimas negalys būti objektyvus, nes jis nesąs beprielaidiškas²¹. Iš šio teiginio padaroma išvada, jog būtent pradinės prielaidos, kurioms įsipareigojama, jos postuluojamos, virsta atskaitos tašku, pagal kurį reikia taikyti absoliutų tiesos-netiesos kriterijų. Kiekvienu paskiru atveju to kriterijaus aktualus turinys bus skirtingas, tačiau pats principas esantis universalus bei bendras.

Konstatuodamas, jog moraliniai sprendiniai visuomet remiasi tam tikromis prielaidomis, nusakančiomis požiūrį į visumos būklę, Dworkinas drauge mėgina reabilituoti ir tai, ką vadina *paprastu požiūriu (ordinary view)* į dorovę. Siekiama legitimuoti iš nemokslinio pažinimo kylančius ikireflektyvius įsitikinimus, kurie funkcionuoja kaip pradinės prielaidos bei pasaulėvaizdžiai, kuriais visuomet grindžiami atliekami moraliniai sprendimai. *Paprasto požiūrio* reabilitavimo viena pagrindinių prielaidų ir tampa būtent pademonstravimas, jog bet koks mąstymas visuomet implikuoja vertinimą, kuris būna pagrįstas priimtu prielaidų rinkiniu. Iš to seka, jog mokslinis pažinimas nėra privilegijuotas kasdienių žmonių įsitikinimų atžvilgiu. *Paprasto požiūrio* reikšmės iškėlimas, atrodytų, turėtų svariai prisidėti prie Dworkino siekio išvaduoti etiką nuo metaetinių pretenzijų etikos lauką aiškinti moksliskai, žengiant už etikos ribų.

Vis dėlto, Dworkino siūloma bei žadama filosofinė revoliucija, atrodytų, įstringa paradokse. Viena vertus, jeigu teigiama, kad bet kuris moralės subjektu esančio individo sprendimas apie moralę yra tiek pat validus bei reikšmingas, nes visi sprendimai yra priimami ikireflektyviai, metaetinio požiūrio paveikti moraliniai vertinimai esti tiek pat pagrįsti, kiek ir vertinimai, atlikti atsispiriant nuo kitokių prielaidų. Šitai pastebėti tampa įmanoma būtent parodymus, jog metaetika yra savo statuso nereflektuojanti etinė teorija. Pozityviojo mokslo formuojamas požiūris tampa kai kurių moralės subjektų pasaulėvaizdžio dalimi, todėl nebelieka pagrindo, kuriuo remiantis būtų įmanoma eliminuoti mokslinį požiūrį į moralę iš moralinio diskurso. Viename savo straipsnių profesorius Alvydas Jokubaitis pažymi, jog *dworkiniškoji* revoliucija neįvyksta visų pirma ką tik

²⁰ Kant, I. 1980. *Dorovės metafizikos pagrindai*. Vilnius: Mintis. P. 35.

²¹ Dworkin, R. 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Harvard University Press. P. 61.

minėto Dworkino mąstyme atsirandančio prieštaravimo, kuomet mokslinis pasaulėvaizdis tampa individų *paprastą požiūrį* veikiančiu veiksmu, ir taip privalo būti legituotas greta visų kitų ikireflektyvių įsitikinimų, galinčių turėti moralinio įsitikinimo reikšmę²². Greta to papildomai kritikuojamos ir Dworkino simpatijos mokslo epistemologijai.

Šį paradoksą, atrodytų, tegalima išspręsti, bei žadėtosios revoliucijos viltį išlaikyti, numaćius, jog vis dėlto *paprastą požiūrį* taip pat derėtų vertinti jam taikant vidinio skepticizmo principą. Tokiu atveju, mokslo epistemologija grįsti ikireflektyvūs įsitikinimai, kaip ir išorinis skepticizmas, būdami vidujai priešaringi, būtų eliminuojami iš relevantiškų moralinių įsitikinimų lauko. Šitokiu būdu nuosekliai bei be išlygų taikomas vidinio skepticizmo principas pats eliminuotų tuos ikireflektyvius sprendimus apie moralę, kurie nėra validūs vidinio įsitikinimų nepriešaringumo – koherencijos – principo požiūriu. Dworkino siūlomo metodo nesiūlytume atmesti dėl fiksuotųjų prieštaravimų – pagrindinis pasiūlymas būtų *dworkiniškąjį* moralės vertinimo metodą taikyti nuosekliai bei nedarant išlygų moraliniams vertinimams, grįstiems pozityvistinio mokslo įtaka.

Jau anksčiau buvo minėta, kad nors ir Dworkinas savo formuojamo požiūrio į moralę atspirties tašku laiko Davido Hume'o filosofiją, iš faktų-vertybių perskyros padaroma išvada yra radikaliai kitokia nei Hume'o atveju. Atrodytų, jog Dworkinas, priėmęs *Hume'o principą* kaip savo mąstymo aksiominę prielaidą, su *humei'skuoju* moralės traktavimu ir teturi tik tiek sąsajų, bei veikiau seka kito į etiką didelį indėlį įnešusio Naujųjų laikų mąstytojo – Imanuelio Kanto – formuojama mąstymo tradicija. Išlaikomas nuosekliai *kantiškas* požiūris, mūsų supratimu, galėtų būti filosofinės revoliucijos, apie kurią užsimena, ir kurią žada Dworkinas, įmanomumo bei bent jau potencialaus sėkmingumo garantu.

D.Hume'as visus proto suvokinius skirstė į dvi grupes – faktus bei idėjų santykius. Faktai, esantys tiesioginio patyrimo išraiška, tampa pirminiu veiksmu, vedančiu mąstymą, nes be patyrimo protas gali prisikurti fikcijų, kurios neturės jokio ryšio su faktine dalykų padėtimi, todėl neves ir pažinimo link. Protas, be patyrimo, negali įrodyti būtinumo – tokia buvo D. Hume'o mintis, prižadinsi Imanuelį Kantą iš dogmatinio snaudulio²³. Vis dėlto, atrodytų, paradoksaliai, tačiau, įkvėptas šios Hume'o minties, Kantas savo teorinius svarstymus pasuko kryptimi, priešingai Hume'o požiūriui. Kantas atsispyrė nuo būtinybės įrodyti grynuoju protu mąstomą priežastingumo kategoriją, kuri, kaip viena iš grynojo proto kategorijų turėjo sudaryti metafizikos kaip mokslo pagrindą. Hume'as empiriką laikė faktoriumi, suvaldantį proto galimybę kurti net ir objekto neturinčias idėjas, taigi šitokiu būdu laiduojančiu mąstymo adekvatumą. Kantas, savo ruožtu,

²² Jokubaitis, A. 2014. Ronaldo Dworkino filosofinės revoliucijos nesėkmė. In *Problemos*, nr. 86, p. 36-43.

²³ Kant, I. 1972. *Prolegomenai*: kiekvienai būsimai metafizikai, galėsiančiai būti mokslu. Vilnius: Mintis. P. 73.

atkreipė dėmesį į proto gebas, kategorijas, kuriomis remiantis tik ir yra įmanomas empirinis pažinimas.

Į šitai atsižvelgiant būtų galima paaiškinti ir centrinį skirtumą tarp Kanto bei Hume'o etinių pažiūrų – ši skirtis svarbi tampa ir Ronaldo Dworkino etikos apmąstymo kontekste. Hume'as, sakydamas, jog faktai skiriasi nuo vertybių, faktus vertina kaip tai, kas gali būti empiriškai patiriama. Moralė kildinama iš moralinio jausmo, nes moralinės prigimties reiškiniai negali būti patiriami empiriškai. *Ergo*, patyrimas šioje srityje negali vesti proto, negali apriboti pastarojo galimybių susikurti realaus empirinio atitikmens neturinčių idėjų. Apie moralę nėra įmanoma spręsti proto pagalba, taigi ir protui galiojančios taisyklės moralėje nėra validžios. Moralė yra iracionali.

Tuo tarpu I.Kantas savo teoriniame mąstyme siekia įrodyti, jog moralės principui atrasti bei pagrįsti užtenka tik ir tik žmogaus proto. Moralė esti nepriklausoma nuo empirinio priešastingumo, autonomiška sritis. Būtent dėl to, jog moralės pagrindo ieškoma žmogaus prote, racionalumas tampa ne tik būtina moralumo savybe, bet ir būtina prielaida. Grynajam protui įsipainiojus į antinomijas – neišsprendžiamus prieštaravimus, pavyzdžiui, tarp individo laisvės bei visuotinio determinizmo – galint įrodyti tiek vieną, tiek kitą iš variantų, tik praktinis protas, be jokių išorinių veiksnių, tuos prieštaravimus yra pajėgus įveikti. Prieštaravimas įveikiamas valingai bei nuosekliai postuluojuant vieną iš dichotomijos narių. Toks Kanto požiūris yra artimas tam, ką Dworkinas teigia, pastebėdamas, jog doroviniais klausimais visuomet dar ikireflektyviai užimama tam tikra pozicija, kurios statusas tiesos atžvilgiu yra nustatomas atsižvelgiant į tai, ar išlaikomas nuoseklumas ir įsipareigojimas vertybėms kaip mąstymo pagrindui.

Būtent šio principo nuoseklus išlaikymas, pasirinktų vertybių nuoseklus postulavimas – taigi šia prasme nuoseklus pozicijos *kantiškumas* – leistų išvengti Dworkino teorijai prikišamos moksliniam pasaulėvaizdžiui teikiamos pirmenybės prieš galimus alternatyvius pažinimo būdus. Kaip jau minėta anksčiau, kadangi pozityvusis mokslas savo sistemos ribose negali pagrįsti savo metodo pranašumo prieš kitas mokslo paradigmas bei galimas žinojimo formas, nėra įmanoma pagrįsti ir to, kodėl vienas, o ne kitas metodas turėtų būti tas, kuris suvokiamas kaip pirmoji bei pagrindinė opcija, siekiant pažinimo. Šia prasme, Hume'o išvada, jog jeigu moralinių sprendinių vertinti nėra įmanoma pažinimą grindžiant empirika, tai reiškia, jog tiesos moralėje ir nesama, nėra visiškai pagrįsta. T.y. ji pagrįsta tik tokiu atveju, jeigu priimame Hume'o prielaidą, jog tvirtą pažinimą galima pagrįsti tik empirika. Vis dėlto, tai yra tezė, kuri pati nėra empiriškai pagrindžiama, todėl ir ji pati negali būti vertinama kaip objektyviai teisinga mąstymo sistemoje, kurią šis teiginys atspindi.

Kantas šiuo klausimu parodė, jog tai, kaip suvokiami pažįstami objektai, yra nulemta įrankių, pažintinių gebų, kuriomis naudojantis pažinimas vykdomas. Vadinasi, jeigu moksliniu metodu paaiškinti moralę tampa problemiška, tai nurodo ne į faktą, jog visi moraliniai sprendiniai yra logiškai klaidingi – tokią poziciją Dworkinas vadina klaidos skepticizmu (*error skepticism*)²⁴, o atskleidžia būtinybę pasitelkti kitokius įrankius moralei paaiškinti bei pagrįsti. Šiam tikslui naudojama alternatyvi vyraujančiai korespondentinei – koherentinė – tiesos samprata, iliustruojanti moralės autonomiškumą nuo kitų žinojimo sričių.

²⁴ Dworkin, R. 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Harvard University Press. P. 57.

Moralės ir politikos bendramatiškumas: R. Dworkinas, I. Kantas... ir C. Schmittas

Atskleidus tai, jog R. Dworkino požiūris į moralinių sprendinių prigimtį bei statusą yra vertintinas labiau kaip *kantiškas*, nei D. Hume'o plėtojama mąstymo linija sekantis, norėtusi sugrįžti prie pagrindinio šio darbo tikslo – tiesos radimo galimybės moralei giminiškame, politikos, lauke – apsvaistymo. Politikos ir moralės bendramatiškumo prielaida grindžiama tokių teoretikų kaip Leo Straussas siūlomu supratimu, jog bet kuriuo politiniu veiksmu yra arba siekiama esamą situaciją pakeisti geresne, arba esamą būklę apsaugoti nuo pablogėjimo²⁵. Iš šios minties seka išvada, jog politiniai veiksmai (o taip pat ir tai, kurie veiksmai iš pat pradžių bus identifikuoti bei vertinami kaip politiniai, o kurie – ne) visuomet yra susieti su gėrio supratimu, todėl ir visuomet nusako absoliutų dalykų padėties vertinimą. Pastebėję, jog moraliniais klausimais visuomet dar ikireflektyviai yra užimama absoliuti pozicija, nulemta gėrio suvokimo, daroma išvada, jog politikoje nėra įmanoma nekalbėti apie tiesą, nes bet kuris politinis teiginys numato atitinkamą gėrio suvokimą, o gėrio suvokimas visuomet yra faktinė to, kas yra, padėtį numatantis. Dėl šios priežasties vertybiškai neutralus ir tiesiog aprašomojo pobūdžio mokslas negali nei suprasti, kurie reiškiniai turėtų būti suvokiami kaip politiški, o kurie – ne, nei, juo labiau, paaiškinti bei įvertinti procesų, vykstančių politikos lauke.

Vadinasi, politikos, kaip ir moralės, atveju, reikalinga tampa rasti alternatyvų pažinimo būdą, reikalingą bei tinkamą, atsižvelgiant į pažįstamo objekto specifiką, nes politika negali veikti, jeigu suspenduosime tiesos klausimą ir pasilikime subjektyvumo lygmenyje. Šiuo klausimu, jau akcentuota, jog atrodytų, kad iš Dworkino mąstymo plaukia, jog dėl to, kad mąstymas negali nesiremti vienokiomis ar kitokiomis prielaidomis, koherencijos kriterijus gali būti taikytinas ir kitose žinojimo srityse, ne tik moralėje. Tiesos radimo politikoje galimybės klausimo požiūriu labiau dėmesį sutelkti norėtusi būtent į Imanuelio Kanto politikos supratimą. Profesorius A. Jokubaitis viename savo straipsnių pažymi, jog „skaitant I. Kanto etikos traktatus, kyla mintis, kad moralinis misticismas gali būti perkeltas į politikos filosofijos sritį. Tačiau taip neatsitinka. I. Kantas pasirinko mechanistinę politikos sampratą, neturinčią jokio ryšio su moraliniu misticismu.”²⁶ Iš to, kas įrodyta anksčiau, atrodytų, kad jeigu Dworkinas seka Kanto pradėta moralės filosofijos tradicija, tai reikštų, jog šis ryšys galėtų būti abipusis – Dworkino mąstymo pritaikomumas ir kituose, ne tik moralės, laukuose, leistų bent kiek pagrįstai kalbėti ir apie galimą

²⁵ Strauss, L. 1957. What is political philosophy? In *The Journal of Politics*, vol. 19, no. 3, p. 343.

²⁶ Jokubaitis, A. 2010. Politika ir mistika. In *Politologija*. No. 2 (58). P. 43.

alternatyvią I. Kanto politinę filosofiją, grindžiamą būtent moralei priskirtinos autonomijos idėja, paverčiama ir politikos suvokimo pagrindu. Dworkino, kaip I.Kanto moralės filosofijos tradicijos tęsėjo, mąstymo perkėlimas į politikos lauką, leidžia tame kontekste pagrįstai taikyti ir Kanto teorinio mąstymo fragmentus.

Tiek Dworkino, tiek Kanto sistemose, politika, jeigu ją siesime su laisve, galėtų būti suvokiama kaip nebendramatė moksliniam pasaulėvaizdžiui (R. Dworkino atveju) arba grynajam protui (kalbant I.Kanto filosofijos terminais). Pritaikius moralinės tiesos analogiją, politikoje tiesos kriterijumi taip pat būtų laikomas įsitikinimų kohereniškumas bei vienu vertybių neprieštaravimas kitoms. Vis dėlto, perkėlus vertybių monizmo principą į politiką, aktualus tampa klausimas, ar ši pažiūrų sistema nekelia totalitarizmo iškilimo grėsmės (ką akcentavo politikos teoretikas Isaiah Berlinas) arba neskatina depolitizacijos, apie kurią kalba kitas politikos teoretikas – Carlos Schmittas, kritikavęs liberalus (o Dworkinas priskirtinas būtent prie liberaliosios minties atstovų) už tai, jog koncentruodamiesi į individualius paskirų individų įsitikinimus, pamirštama, jog politinio darinio pagrindas yra ne toji įvairovė, o politiškumas kaip tos įvairovės steigimo šaltinis²⁷.

Tekste „Ar liberalios vertybės konfliktuoja?“ („Do Liberal Values Conflict?“) Dworkinas polemizuoja su I. Berlino siūloma vertybių pliuralizmo koncepcija. Berlinui, sutinkančiam, jog visos vertybės yra objektyvios, tačiau teigiančiam, jog būtent dėl šios priežasties tarp jų ir vykstantis neišsprendžiamas konfliktas, vis dėlto būtų galima būtų priskirti savotiško skeptiko vaidmenį. Atsisakymas pasirinkti ir vienas vertybes iškelti aukščiau kitų, yra etinis pasirinkimas, sakantis, jog tiesa ta, kad pasirinkti neįmanoma. Nesirinkimas tampa aukščiausia vertybe, kurios nepaisyti negalima. Tai politinius įsitikinimus išreiškiantis sprendimas, galiausiai turintis ir politinių pasekmių.

Šias pasekmes, mūsų supratimu, atskleidžia Dworkino tekste primenama biblinė Abraomo situacija²⁸ – Dievui išbandant Abraomo tikėjimą, iš jo pareikalaujama paaukoti vienintelį savo sūnų Izaoką. Abraomas atsiduria situacijoje, kurioje privalo rinktis tarp dviejų radikaliai priešingų vertybių – meilės sūnui ir tikėjimo bei iš jo plaukiančios pareigos, kuri šiuo atveju įpareigoja nepaisyti sūnaus gerovės, rūpintis kuria numato pirmoji vertybė. Atitinkamai ir siekis atsižvelgti į sūnaus gerovę, reikštų nepaklusnumą Dievo valiai, kuris nesuderinamas su jo tikėjimu. Pasirinkti Abraomui tenka, nes atsisakymas rinktis būtų pats neteisingiausias veiksmas. XX a. prancūzų filosofas Emanuelis Levinas tokį radikalų etinių vertybių susidūrimą traktuoja kaip momentą,

²⁷ Schmitt C. 1997. *The Concept of Political*. Chicago: The University of Chicago Press. P. 22.

²⁸ Dworkin, R. 2001. Do Liberal Values Conflict? In: *The Legacy of Isaiah Berlin*, eds. Mark Lilla et al. New York: New York Review of Books. P. 81-82.

kuomet etika perauga į politiką²⁹ – kuomet moralinis įsipareigojimas vienai vertybei prieštarauja įsipareigojimu kitai, tenka rinktis, nes nesirinkti neįmanoma. Politika išauga iš to paties kaip ir moralė vertybinio pagrindo ir atsiskleidžia moralinių vertybių susidūrimo dėka.

Atsitraukimas nuo vertybinio sprendimo atlikimo nebūtų suderinamas nei su viena iš išpažįtamų vertybių ir pažeistų jų abiejų – Abraomo situacijoje tiek ir tikėjimo Dievu, tiek ir meilės sūnui – koherentiškumą. Nebūtų aktualiai postuluojama nei viena vertybė, nes nesirinkimas taip pat esti faktas, nusakantis reiškinių padėtį. Nesirinkimas nei vienos iš vertybių taptų aukščiausia vertybe, nuneigiančia dvi pirmąsias. Iš šios pozicijos požiūrio taško vertinant, tie, kurie vardan vienų vertybių aukoja kitas, iš Berlino pliuralistinės pozicijos žvelgiant, tampa tais, kurių požiūris pavojingas. Vertybių monistai laikomi potencialiai pavojingais, totalitarizmą skatinančiais, tačiau Dworkinas teigia, jog vertybių monizmas politikoje veikia greičiau kaip potencialią tironiją užkardantis veiksnys, o ne atvirkščiai³⁰.

Vertybės, traktuojamos Dworkino požiūriu, kaip absoliutūs teiginiai apie tai, kas turėtų būti, taip pat gali būti suvokiamos kaip tiesa arba netiesa, ir tokiu būdu eliminuojamos iš racionalios diskusijos lauko. Principai, kurie esti vidujai priešaringi, gali būti įvertinami kaip neteisingi, todėl nereikšmingi bei nevalidūs diskusijoje, neverti atsižvelgimo į juos, lyginant su tais įsitikinimais, kurie atitinka bazinius mąstymo sistemos principus, priimamus juos postuluojant kaip pirmines mąstymo prielaidas. Šis, Dworkino akcentuojamas kaip būtinas, politinių įsitikinimų vertinimo aspektas, yra pagrindinis kontrargumentas, neleidžiantis sutikti su Berlino pozicija, jog vertybių monistų perspektyva esanti pavojinga ar netgi ir totalitarizmą skatinanti.

Būtent atsisakymas rinktis ir pasakyti, jog vienos vertybės yra svarbesnės už kitas, ir vienos turi būti aukojamos vardan kitų, apriboja galimybę priimti sprendimus, nes norint veikti, būtina rinktis, net jei tas pasirinkimas ir esantis tragiškas, kaip rodo biblinė Abraomo istorija. Per tokį pasirinkimą viena vertybė – šiuo atveju tikėjimas – išryškėja kaip svarbiausia bei ašinė, dėl kurios tenka aukoti likusias vertybes, kurios gali būti net ir radikaliai nesuderinamos bei tarpusavyje priešaringos. Vertybių monizmas, netgi ir būdamas tragiškas, vis dėlto skatina nuolatinę refleksiją bei būtinybę kaskart, atsidūrus politinėje situacijoje, įvertinti, kas yra politiškai reikšminga, o kas – ne.

Kitas vertybiniu monizmo grįsto požiūrio į politiką kritikos aspektas galėtų būti raginimas klausti, ar toks požiūris į vertybes kaip absoliučius teiginius apie pasaulį, neskatina to, ką

²⁹ Levinas, E. 1994. *Etika ir begalybė*. Vilnius: Baltos lankos. P. 102.

³⁰ Dworkin, R. 2001. Do Liberal Values Conflict? In: *The Legacy of Isaiah Berlin*, eds. Mark Lilla et al. New York: New York Review of Books. P. 76.

C. Schmittas vadino depolitizacija³¹. Verta kelti klausimą, ar, jeigu bet kokia vertybė, bet toks postulatas, gali tapti kurio nors individo pasaulėžiūros centru, ir tokiu būdu tapti politiškai reikšminga, ar tai, jog bet kas gali tapti vertybe, ir per tai įgyti politinę reikšmę, nenaikina politikos. Šis klausimas kyla dėl to, kad jei bet kuris įmanomas įsitikinimas gali būti traktuojamas kaip politiškai svarbus, nes esantis kurio nors bendruomenės nario suvokimo pagrindu, nebelieka vertybių hierarchijos, kurioje būtų skiriama tai, dėl ko įmanoma reikalauti paaukoti bet ką, o esant reikalui – net ir gyvybę. Jeigu potencialiai dėl bet kurio įsitikinimo gali būti reikalaujama pačios didžiausios aukos, susidaro situacija, kuomet ryžtis aukoti gyvybę tektų arba potencialiai dėl bet ko, arba apskritai turi būti atsisakoma tokio absoliutaus reikalavimo. Iš Schmitto filosofijos pozicijų Dworkino mąstymą būtų galima imti kritikuoti greta kitų liberalių autorių. Vis dėlto, čia norėtusi akcentuoti ne tik tai, jog, mūsų supratimu, Dworkino monistinis požiūris į vertybes neskatina depolitizacijos, bet ir suponuoja Schmittui būdingą politiškumo supratimą, numatantį vertybių absoliutumą, atskleidžiantį politiškumo principo nepanaikinamumą. Remiantis Dworkino mąstymu, parodyta, jog politiniai veiksmai visuomet siejami su tiesos suvokimu, ašinę įsitikinimų vertybę priimant kaip objektyvią, taigi nurodančią į tai, kas yra, t.y. tiesą.

C. Schmittas akcentuoja, jog politiškumas yra ne atskira kokybinė kategorija tarp kitų žmogiškojo buvimo sričių. Politiškumas – tai ne skirtis, galima išreikšti tam tikra antitezių, būdingų vienai iš žmogiškojo gyvenimo sričių (pvz. gėris-blogis, grožis-bjaurumas, pelningumas-nuostolingumas), pora³². Tai kiekybinė sąvoka. „Politiškumas – tai intensyviausias ir kraštutinis antagonizmas, ir bet kuris konkretus antagonizmas darosi tuo politiškesnis, kuo labiau artėja prie kraštutinės ribos – susiskirstymo pagal draugus ir priešus“ (“The political is the most intense and extreme antagonism, and every concrete antagonism becomes that much more political the closer it approaches the most extreme point, that of the friend-enemy grouping”)³³ – teigia Schmittas. Tokį politiškumo, kaip aukščiausio laipsnio susipriešinimo, suvokimą, nesudėtinga perkelti ir į Dworkino siūlomą monistinę koherentinės politinės tiesos sampratą.

Bet koks teiginys apie pasaulį remiasi tam tikromis vertybėmis kaip aksiominėmis prielaidomis, kuriomis grindžiami tiek ikireflektyvūs moraliniai bei politiniai sprendimai, tiek kuriomis grindžiamas reflektyviai priimamų sprendimų absoliutumumas bei bei nustatomas atitikimas ar neatitikimas tiesą. Tokiu būdu šios vertybės įgyja objektyvios egzistencinės *draugo-priešo* skirties pavidalą, nes moralėje ir politikoje, kaip bandyta atskleisti Dworkino pasitelkiamu bibliiniu Abraomo istorijos pavyzdžiu, rinktis ir postuluoti vieną iš dichotomijos narių yra visuomet būtina, o

³¹ Schmitt C. 1997. *The Concept of Political*. Chicago: The University of Chicago Press. P. 22.

³² Ibid., p. 26.

³³ Ibid, p. 29.

net ir atsisakymas rinktis yra vertinamas anksčiau priimtų vertybių kontekste. Šia prasme, monistiškai traktuojamos vertybės įgyja absoliutų statusą. Vertybinio sprendimo išvengti nėra įmanoma, nes net ir atsisakymas rinktis bei užimti poziciją, tampa (tiesa, klaidingu) politiniu sprendimu. Dworkino mąstymo sistemoje absoliučią, politinę reikšmę įgyja ne visi įmanomi įsitikinimai, bet būtinybė postuluoti tam tikrus įsitikinimus kaip vertingus, t.y. objektyvius, aukštesnę hierarchinį statusą turinčius.

Su tuo, ką Schmittas vadina moderniosios valstybės depolitizacija bei neutralizacija, depolitizaciją laikant viena iš liberalizmo pasekmių, kuomet sutapatinama visuomenė bei valstybė³⁴, greičiau galėtų būti siejamas būtent vertybių pliuralizmas, kurį, kaip jau fiksuota, kaip vidujai prieštarinę, būtent ir kritikuoja Dworkinas. Iš skirtingų vertybių, įsitikinimų bei pažiūrų įvairovės padarius išvadą, jog neįmanoma teigti, jog vienos vertybės svarbesnės už kitas, ar netgi I. Berlino stiliumi laikant vienu vertybių iškelimą virš kitų imperializmu ar net ir pavojingu ėjimu totalitarizmo link, vertybinis pliuralizmas apskritai sustabdo bet kokias politines diskusijas. Postulavimas vertybinės pozicijos, numatančios nevertinimą ir vienodą visų pozicijų priėmimą, yra ne tik neproduktyvus, bet ir potencialiai gali būti ir politiškai pavojingas.

Neproduktyvus toks požiūris yra dėl dviejų priežasčių – visų pirma, teoriniame lygmenyje, jis grindžiamas išorinio skepticizmo principu, ir susiduria su mokslinėms teorijoms būdingu prieštaravimu – reikalavimas priimti visas vertybines pozicijas vienodai, yra postulatas, numatantis visų pozicijų, išskyrus vieną – nepriimti paties šios teorijos centrinio postulato, ir toliau laikytis vertybių hierarchijos – priimtinumą. Šitai turi pasekmių ir praktikoje – tikėjimas visų pozicijų vienodu vertingumu bei galėjimu diskutuoti bei tomis pozicijomis dalintis neveikia tuomet, jeigu vienas iš diskutantų, su kuriais norima apsikeisti nuomonėmis, su diskusijos vertingumo prielaida nesutinka. Tokiu atveju telieka konstatuoti pastarojo teisę nenorėti dalintis nuomonėmis, o politinį veikimą toks atsisakymas visiškai sustabdo. Vis dėlto, tai nereiškia, jog politiškumas, kaip absoliutus antagonizmas, tampa neutralizuotas. Ši, mūsų išskiriamą kaip praktinį, vertybių pliuralizmo trūkumą, kritikuodamas liberalizmą, būtent ir grindžiamą vertybių pliuralizmo idėja, teoriniame lygmenyje kritikuoja ir C. Schmittas. Jis teigia, jog net ir liberalioje sistemoje, politiškumo aspektas, paslėptas po politikos suvedimą į ūkio reikalų tvarkymą arba asmeninių interesų tenkinimą, vis vien išlieka³⁵.

Tikintiesiems diskusijų vertingumu iš skirtingų pozicijų tuo pačiu klausimu, J. L. Mackie mąstymo stiliumi besivadovaujant, padarius išvadą, jog *nėra jokių objektyvių vertybių*, iš to niekaip neplauks,

³⁴ Schmitt C. 1997. *The Concept of Political*. Chicago: The University of Chicago Press. P. 22.

³⁵ Ibid.

jog šis postulatats yra absoliutus ir tai niekaip nesuponuos, jog neegzistuoja pozicija, kuri numato, jog visos politinės vertybės – objektyvios. Nes teiginys, jog *nėra jokių objektyvių vertybių*, taip pat negali būti objektyvus. O jeigu vertybės traktuojamos kaip objektyvios ir perskyra tarp dichotomijos narių yra suvokiama kaip griežta bei egzistencinė – postuluojuama vertybė yra įkūnijama ir veikime. Tokiu atveju, užkardyti šitokio postulato pagrindu atliekamus veiksmus tegalima vienu būdu – parodžius jų vidinį prieštarumą deklaruojamų vertybių atžvilgiu. Šito niekaip neįmanoma atlikti nevertinant – vertybių pliuralizmu grindžiamas politikos suvokimas atsiduria prieštaravimuose. Politiškumo, kaip griežto atskyrimo bei supriešinimo to, kas teisinga, ir to, kas ne, vengimas sustabdo veikimą.

O štai Dworkino siūlomas vertybių monizmas kaip pasaulėžiūros pagrindas, gali būti suvokiamas kaip liberali sistema, išvengianti pagrindinių Schmitto priekaištų liberalams. Vidinės įsitikinimų koherencijos reikalavimas leidžia ne tik konstatuoti skirtingų pažiūrų egzistavimo faktą, bet ir suteikia pagrindą racionaliai bei pagrįstai bet kurios pozicijos kritikai bei pagrįstai skirtingų pozicijų daugio redukcijai. *Dworkiniškasis* liberalizmas skatintų reflektuoti savo mąstymo pradines prielaidas ir suprasti, jog visų pozicijų vienodas priėmimas taip pat yra vertybinė pozicija, besiremianti atitinkama įsitikinimų sistema, o ne universaliai priimamas alternatyvų neturintis metafizinis faktas.

Apie galimą tokį užsimiršimą apie tai, jog vienodas visų pozicijų priėmimas taip pat yra papildoma politinė bei pozicija, Schmittas, kritikuodamas liberalizmą, kalba kaip apie vieną iš depolitizacijos – savotiškos užmaršumo formos – priešasčių³⁶. Valstybės gyvenimą redukavus iki ūkio tvarkymo ir tiesiog skirtingų interesų turinčių asmenų poreikių tenkinimo (priėmus tai, jog pažiūrų, interesų bei poreikių įvairovė egzistuoja, kaip vienintelę alternatyvų neturinčią duotybę), pamiršamas pats pagrindas, kuriuo remiantis buvo kuriamas politinis darinys. Politiškumas, kaip kraštutinio absoliutaus pasirinkimo tarp dviejų kardinaliai priešingų alternatyvų, būtinybė, to net ir nereflektuojant, yra politinio veikimo pagrindas. Schmittas kalba apie liberalią valstybę kaip apie nevisavertę, nepajėgią realizuoti savo potencialios galios, nes politiškumą nustelbia to, per ką šis reiškiasi – dažnai netgi radikalčiai skirtingų įsitikinimų bei pozicijų – įvairovė. Atrodytų, jog dėmesys nukreipiamas nuo to, ką atspindi skirtingų moralinių, politinių ar religinių įsitikinimų visuma – politiškumo – prie išraiškos priemonių, t.y. būtent to, kokių konkrečiai įsitikinimų yra laikomasi dėl to, jog politiškumas egzistuoja kaip duotybė, pasaulio savybė, kurios nėra įmanoma panaikinti.

³⁶ Schmitt C. 1997. *The Concept of Political*. Chicago: The University of Chicago Press. P. 22.

Tam tikra prasme, situacija paradoksali – atrodytų, jog didelė skirtingų bei vieni kitiems priešingų įsitikinimų įvairovė kaip tik turėtų reikšti politiškumo akcentavimą – *dworkiniškoje* liberalizmo versijoje politiškumas tampa akcentuojamas kaip įsitikinimų absoliutumas bei autoritariškumas – net ir didžiausiame įsitikinimų daugyje egzistuoja pamatinis – būtent individualių įsitikinimų vertingumo bei vienodo pagrįstumo – postulas, kuris yra hierarchiškai aukščiausia vertybė, suvokiama kaip objektyvi tiesa. Būtent šis postulas tampa liberalaus pliuralizmo vertybiniu pagrindu, kuris atspindi šios mąstymo sistemos politiškumą. Pozicijų pliuralizmą suprasdami kaip pamatinę, aukščiausią savo įsitikinimų sistemos vertybę, bazinį postulatą, liberalai šią vertybę ir turėtų ginti, atsisakydami priimti pozicijas, nesutinkančias su pažiūrų įvairovės aukščiausiu vertingumu. Vertybė, kuri išreiškia bei atspindi politiškumo matmenį šioje vertybinėje sistemoje, gali ir turi būti ginama net ir tokiais būdais, kurie neatitinka tos vertybės turinio, tačiau tam atlikti, yra būtina reflektuoti pliuralizmą kaip monistišką bei visais būdais gintiną, egzistencinę reikšmę turinčią liberalų vertybę.

Čia tampa svarbu tai, jog liberali pasaulėžiūra gali apginti savo pagrįstumą tik atsisiejusi nuo pozityvistinio mokslo perspektyvos, ir atsisakiusi tikslo kalbėti apie politiką objektyviai, objektyvumą suprantant tartum žvilgsnį iš išorinio stebėtojo pozicijos. Atrodytų, tokiu būdu būtų atsisakoma kalbėti apie tiesą apskritai koku nors būdu, tačiau būtent liberaliomis pažiūromis grindžiamam mąstymui svarbus ir tampa politikos autonomijos akcentavimas, kaip būdas atremti Schmitto ir kitų kritikų argumentus bei išlaikyti savo mąstymo tradicijos validumą.

Parodžius, jog R. Dworkino liberalioje mąstymo tradicijoje vystomas teorinis mąstymas apie vertybių monizmą gali būti suvokiamas kaip artimas C. Schmitto politiškumo supratimui, tokiu būdu savaip legitimuojant Dworkino mąstymą kaip itin politiškumą akcentuojantį, norėtusi galimai produktyvias sąsajas parodyti ir priešinga kryptimi – Dworkino terminais atremti Leo Strausso kritiką Schmitto politiškumo sampratos atžvilgiu. Strauss'as kritikuoja Schmitto požiūrį į egzistencinį bei nepanaikinamą politiškumo statusą bei tuo grindžiamą liberalizmo kritiką. Straussas kvestionuoja Schmitto įsitikinimą, jog politiškumas, kaip kraštutinis antagonizmas, negali būti panaikintas³⁷. Atrodo, jog tai reikštų, jog galiausiai galima prieiti pozicijos, kuri savyje talpintų visus įmanomus individualius įsitikinimus, ir antagonizmas tokiu atveju išnyktų. Arba, pavyzdžiui, racionalaus konsensuso radimas leistų sutaikyti visas įmanomas įsitikinimų sistemas.

Iš esmės, Straussas atstovauja vertybinio pliuralizmo pozicijai, kuri jau anksčiau, R. Dworkino mąstymo įrankiais naudojantis, buvo parodyta kaip vidujai prieštaringa. Vadinasi,

³⁷ Strauss, L. 1997. Notes on Carl Schmitt, The Concept of The Political. In: Schmitt, C. *The Concept of The Political*. Chicago and London: The University of Chicago Press. P. 94.

šioje vietoje Strausso kritika Schmittui galėtų būti atremiama pastebėjus tai, jog Strausso įsivaizdavimas apie potencialiai egzistuojančią situaciją, kurioje politiškumas kaip antagonizmas jau yra panaikintas, neįtraukia į vertinimą savo pozicijos pradinių prielaidų – visuotinio sutarimo siekis yra politinis įsitikinimas, kurį reikia reflektuoti kaip vertybinę poziciją, postulatą, kurio pagrįsti nėra įmanoma pačioje mąstymo sistemoje.

Vadinasi, jeigu visuotinio sutarimo siekis, suvokiamas kaip potencialiai galintis panaikinti Schmitto konstatuojamą neišvengiamą antagonizmą, yra postulatą, atitinkamai egzistuoja ir priešingo – pliuralizmo nepripažįstančio – postulato galimybė. Vadinasi, antitezę gali turėti (arba bet kada įgyti) bet kuris politinis įsitikinimas, net ir postuluojuantis visų įmanomų pozicijų priėmimą vienu metu. Šitai būtent ir lemia politiškumo nepanaikinamumą bei neleidžia apie Schmitto požiūrį į politiškumo nepanaikinamumą kalbėti vien tik kaip apie subjektyvią poziciją, grindžiamą, kaip teigia Straussas, vien tik Schmitto tikėjimu nepataisomu žmonių blogumu bei pavojingumu³⁸. Schmitto mąstymo kontekste politiškumas suvokiamas kaip kiekybinė, o ne atskira kokybinė kategorija – tai būtent ir numato kiekvienos vertybės objektyvumą bei absoliutumą, pretendavimą į tiesą, taigi ir būtinybę tą vertybę ginti nepaisant nieko.

Schmitto politiškumo supratimą, kuris buvo fiksuotas kaip būdingas ir Dworkino teoriniam mąstymui, reikėtų traktuoti kaip demaskuojantį tai, ką Dworkinas pavadino išoriniu skepticizmu. Politiškumo nepanaikinamumas gali būti suvokiamas kaip iš išorinio skepticizmo, kaip ydingo samprotavimo apie vertybes būdo, negalimumo, plaukianti išvada. Šiuo argumentu galima atremti dar vieną Strausso kritikos tezė – esą *schmittiškasis* politiškumo suabsoliutinimas ir reikšmės iškėlimas, atsiranda iš primygtinio noro žūtbūt rasti priešų, tokį polinkį ne iki galo korektiškai bei nevisiškai retoriškai pagrįstai, aiškinant Schmitto biografijos faktais³⁹. Šia prasme tokia Schmitto filosofijos interpretacija galėtų greičiau būti traktuojama kaip argumentas *ad hominem*, nei pagrįsta teorinė kritika, leidžianti fiksuoti kritikuojamo ir dekonstruoti bandomo mąstymo ydas.

L. Strausso kritika Schmitto antagonistinei politiškumo sampratai labai primena kairiųjų pažiūrų politikos teoretikės Chantal Mouffe mėginimą sušvelninti Schmitto fiksuojamą radikalų susipriešinimą tarp individų kaip politiškumo pagrindą, jį transformuoti ir paversti agonistiniu santykiu, taip siekiant apginti demokratiją. Toks prislopintas skirtingų interesų grupių konfliktas įgytų politinės bendruomenės nesunaikinančią formą. Tuo tarpu antagonistinis politikos pobūdis,

³⁸ Strauss, L. 1997. Notes on Carl Schmitt, The Concept of The Political. In: Schmitt, C. *The Concept of The Political*. Chicago and London: The University of Chicago Press. P. 59-60.

³⁹ Ibid., p. 97.

Mouffe supratimu, esti destruktivus ir dialogą slopinantis⁴⁰. Mouffe, kaip ir Schmittas, kritikuoja liberalizmą kaip mėginimą racionaliais būdais integruoti visas įmanomas pozicijas⁴¹. Vis dėlto, žvelgiant į Mouffe siūlomą santykį tarp skirtingas pozicijas užimančių individų sociumo lygmenyje kaip į pakaitomis užimamą valdymo poziciją ir palaipsninį savos vizijos realizavimą, šis principas, nors ir įvedamas dėl Mouffe siekio išsaugoti demokratiją bei išlaikyti nuolatinę pokyčio galimybę (nes visuomet vyraujant vienai pozicijai, ši apibrėžiama per tai, kokios pozicijos konkrečios pozicijos teigimo sąskaita buvo užgniaužtos)⁴², iš esmės yra panaikinantys bet kokio esmingo pokyčio galimybę. Pliuralizmas ir alternatyvos vyraujančiai tvarkai visuomet būtinos bet kokios konkrečios pozicijos suformulavimui, tačiau alternatyva tokiam nuolatiniam alternatyvų ieškojimui nėra numatyta ir jos nėra ieškoma. Ši pliuralizmą siūlanti teorija pati savo forma yra iš esmės monistinė, kaip tiesą teigianti, jog nei vienas įsitikinimas nėra objektyvus.

Vis dėlto, susidaro vaizdas, jog Mouffe, nors ir būdama kairiųjų pažiūrų, bei tikėdama visuotinės pažangos galimybe, *taisydamą* Schmitto antagonistinį politikos supratimą, atsiduria prieštaravime, kuriuo pasižymėjo ir Leo Strausso išsakyta kritika Schmittui. T.y. agonistinė sistema nėra neutralus ir savitos politinės tvarkos vizijos nesiūlantis grynai formalus, pozityvistinius mokslškumo kriterijus išlaikantis, principas. Tai yra politinės realybės padėtį apibūdinantis principas, kuriuo, Schmitto terminais tariant, politiškumas yra užmirštas. Mouffe, pati kritikuodama liberalizmą, kaip visų pozicijų integravimo siekį⁴³, pati yra gan artima Leo Strausso idėjai apie potencialią galimybę sukurti vieną politinę viziją, integruojančią visus įmanomus politinius įsitikinimus.

Skirtumas šiuo aspektu tarp Strausso ir Mouffe pozicijų fiksuotinas tik tas, jog Mouffe sistemoje skirtingi pasaulėvaizdžiai yra įgyvendinami, aktualizuojami pakaitomis (taip antagonizmą transformuojant į potencialią galimybę savo pažiūras įgyvendinti kada nors ateityje, todėl pripažįstant konkrečiu metu vyraujančios tvarkos legitimumą), tuo tarpu Straussas tiki, jog antagonizmas gali būti panaikintas visiems įsitikinimams nuolatos sugyvenant greta. Dėl visiško tikslumo derėtų pastebėti, jog tokio tikėjimo Straussas eksplicitiškai neišsako, tačiau kritika Schmitto nuostatai, jog politiškumo kaip radikalaus antagonizmo panaikinti nėra įmanoma, neišreikštai numato tai, jog Straussas pats labiau linkęs prie idėjos esą integruoti visus įmanomus pažiūrus yra įmanoma. Dėl šio panašumo Mouffe teorija susiduria su analogiškais problemomis kaip ir Strausso kritika Schmitto mąstymui – galima sakyti, jog Mouffe, kaip ir liberalai, kuriuos ir

⁴⁰ Mouffe, Ch. *On the Political*. London and New York: Routledge. P. 5.

⁴¹ *Ibid.*, p. 14.

⁴² *Ibid.*, p. 18.

⁴³ *Ibid.*, p. 14.

pati kritikuoja, tariant Schmitt terminais, *užsimiršta*, jog gali egzistuoti ir pozicija, netikinti diskusijos bei hegemoninės sistemos vertingumu bei prasmingumu. Tokiu atveju, valdžią kaip *tuščią sostą*, demokratiniu keliu užėmus asmenims, kurie patys netiki demokratijos bei nuomonių pliuralizmo, nuolatos redukuojamų iki besikeičiančio vyraujančio principo, vertingumu, nėra galimybių apginti agonizmo sistemos.

Agonistinė demokratinė sistema savo priemonėmis negali apginti savo politinės santvarkos būtinumo – būtent situacijoje, kurioje agonistinė sistema liaujasi funkcionavusi, nes vienas iš nuomonių pliuralizmo siūlomų priimti galimų pažiūrų variantų kvestionuoja hegemonijos būtinybę, Mouffe siūloma demokratija susiduria su tokiomis pat problemomis kaip ir liberalizmo forma, kurią kritikuoja tiek Schmitt'as, tiek ir pati Mouffe. Tokioje situacijoje išryškėja tai, ką akcentavo Schmittas bei įsipareigojimą pamatiniams postulatams, kaip tiesos kriterijų siūlantis Dworkinas, jog politiškumas, kaip aukščiausio laipsnio susipriešinimas to, kas suvokiama kaip tiesa, pagrindu, visuomet yra galimas ir paslėptai egzistuoja – net ir agonistinė sistema, siūliusi antagonizmą sušvelninti bei paversti ne tokiu radikaliu priešišku, gali susidurti su savo antiteze, o būtent toks priešybių susidūrimas demonstruoja, jog politinio veikimo pagrindas – politiškumas kaip antagonizmas – visuomet išlieka. Kasdienybėje yra įmanoma remtis ir agonistiniu politinio gyvenimo supratimu, tačiau politiškumas savo radikaliu pavidalu vis dėlto iškyla išimtinuose, kraštutiniuose atvejuose, kurie būtent ir atskleidžia antagonizmo egzistencinį reikšmingumą bei neišvengiamumą⁴⁴. Karo, arba esamos įprastos tvarkos išjudinimo padėty, Schmittas laiko išimtimi, kuri kraštutinėse situacijose pasirodo kaip politinį gyvenimą steigiančio politiškumo principo įkūnijimas.

Agonistinis požiūris į politiką, nors ir galimai leidžiantis funkcionuoti sociumui įprastomis sąlygomis (kuomet neištinka išimtinė, politiškumą išryškinanti situacija), pati savo pobūdžiu ir implikuoja anksčiau ar vėliau išskylančią konfliktą bei sistemos pakrikimą. Jeigu agonistinis politikos suvokimas iš esmės remiasi išorinio skepticizmo prielaida, jog reikia archimediškai atsitraukti nuo įsitikinimų sistemos bei ją įvertinti iš išorinio stebėtojo pozicijos, galiausiai toks mąstymas prieš išvados, jog arba politiniai (kaip ir moraliniai) sprendimai neturi jokios objektyvios teisingumo reikšmės, arba yra visuomet objektyviai klaidingi. Bet kuriuo iš šių dviejų atvejų, politinis veikimas įgyja pavidalą, kuriame bet koks sprendimas, jeigu jis yra priimtas užėmus hegemono poziciją, savaime vertinamas kaip teisingas, nes nesama kitų būdų, išskyrus visuotinį konsensą, kaip taikyti *tiesos-netiesos* kriterijų. *Ergo*, visuotinis demokratinis politinės galios suteikimas pašalina atsakomybę už tai, koku turiniu paverčiama turima galia, nes politinę galią legitimuoja ne veikimo

⁴⁴ Schmitt C. 1997. *The Concept of Political*. Chicago: The University of Chicago Press. P. 35

turinys, kuris gali būti suvokiamas kaip (ne)teisingas, bet forma – būtent demokratiškai užimta valdymo pozicija.

Tokiu atveju, politika gali būti ir visiškai neproduktyvi, visiškai estetinė, tik potyrius teikianti, tačiau nebeatliekanti savo funkcijos, negalinti nei galvoti apie gėrį bei esamos tvarkos išlaikymą ar net ir pagerinimą, bei dėl šios priežasties kelianti pavojų kraštutinėse situacijose, kuriose politiškumas iškyla bei išryškėja kaip radikalus, karingas antagonizmas. Šių politinio gyvenimo problemų išvengt galėtų padėti Schmitto politiškumo supratimui bei, kaip jau demonstravome, I. Kanto mąstymo linijai artimas, R. Dworkino plėtojamas įsipareigojimu vertybėms grįsto mąstymo taikymas politikoje, nes agonistinis politikos vertinimas susiduria su tokiomis pat teorinėmis problemomis kaip ir moralės vertinimas pasitelkiant mokslo metodą. Agonizmas, savo ruožtu, yra mokslinio metodo su visu jo prieštarigumu perkėlimas į politikos sritį.

Atsakomybės sugražinimas į politiką: *atsispiriant nuo arba sugrįžtant prie Kanto*

Kaip jau buvo pastebėta, parodymus, jog Ronaldas Dworkinas savo pažiūromis moralės statuso klausimu yra artimesnis Kantui, negu, kaip pats deklaruoja, Davido Hume'o teoriniam mąstymui, vis dėlto užčiuoptos konceptualinės Dworkino mąstymo sąsajos su *kantiškąja* tradicija, Dworkino mąstymu remiantis identifikuota agonistinio politikos traktavimo problemą norėjęsi siūlyti spręsti būtent atsigręžiant į I. Kanto filosofiją. Nors pats Kantas savo politinėje filosofijoje rėmėsi ne savo plėtotu moralės autonomijos principu, per Dworkiną, kaip moralės autonomijos principu grindžiamos mąstymo linijos tęsėja, norėjęsi Kanto akcentuotą autonomijos principą perkelti į politiką, siekiant išlaikyti šios produktyvumą, kurį nulemia atitinkamas objektyvus gėrio suvokimas. Šia prasme politikoje visuomet neišvengiamai kalbama apie tiesą.

Atsakomybė, kaip principas, kuriuo remiantis norima pasiūlyti alternatyvą agonistiniam politikos traktavimui, kuris fiksuotas kaip neproduktyvus, plaukia iš to, ką I. Kantas išdėstė dar „Grynojo proto kritikoje.“ Akcentavus tai, jog daiktas savaime niekada nėra prieinamas toks, koks yra, bet pažinimas ir jo sėkmingumas arba nesėkmingumas visuomet priklauso nuo įrankio, kuriuo pažįstamas vienas ar kitas objektas, t.y. proto, gebų bei savybių, šiuo pat pagrindu konstatuojama ir tai, jog „egzistuoja mokslai, kurių prigimtis tokia, kad į kiekvieną juose išskylančią klausimą besąlygiškai turi būti galima atsakyti remiantis tuo, kas žinoma, nes atsakymas turi kilti iš tų pačių šaltinių, kaip ir klausimas, ir kuriuose jokių būdu neleistina dangstyti neišvengiamu nežinojimu, bet galima reikalauti išspręsti klausimą.“⁴⁵ Akcentuodamas atsakomybės principo svarbą, Kantas prideda: „[r]eikia galėti žinoti pagal taisyklę, kas visais galimais atvejais yra *t e i s i n g a* arba *n e t e i s i n g a*, nes tai yra mūsų pareiga, o tam, ko mes *n e g a l i m e ž i n o t i*, mes nesame įpareigoti.“⁴⁶

Taigi ir grynajam protui susidūrus su antinomijomis, neišsprendžiamais transcendentaliųjų idėjų konfliktais, kuomet spekuliatyviuoju protu tiek galima įrodyti, jog, pavyzdžiui (pagal pirmąją iš antinomijų), pasaulis tiek turi pradžią laike ir yra aiškiai apibrėžtas bei apribotas erdvėje, tiek tai, jog pasaulis ne tik kad neturi pradžios laike, bet yra ir erdviškai begalinis⁴⁷, dėl to, jog toks prieštaravimas iškilo, jį yra būtina spręsti. Dėl to, jog grynasis protas funkcionuoja taip, jog jame

⁴⁵ Kant, I. 2013. Grynojo proto kritika. Vilnius: Margi raštai. P. 399.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid., p. 360.

iškyla tik tie klausimai, kuriuos šis pajėgus priimti, suvokti bei išspręsti, atsisakyti spręsti antinomijas postuluoiant vieną iš iškilusios dichotomijos narių, būtų neteisinga.

Neteisingumas, apie kurį užsiminta, yra aiškų moralinį krūvį turinti sąvoka, kuri savaip ir kreipia iš grynojo, t.y. mokslinio, proto srities pereiti prie grynojo praktinio proto veiklos akcentavimo ir fiksavimo, jog, mąstymui atsidūrus antinomijoje, atsisakant rinktis, tai būtų veiksmas, kuris būdingas *archimediškųjų skeptikų*, apie kuriuos kalba Dworkinas, požiūriui į nemokslinės prigimties reiškinius. Susidūrus su antinomija nutarus tiesiog atsisakyti ją spręsti, nes antinomija yra mokslinio mąstymo riba, tai ne tik tampa vidujai prieštaringa, kaip teigė Dworkinas, bet ir rodo kratymąsi atsakomybės, kuri kyla būtent iš to, jog žmogaus protas yra pajėgus susidurti su tokiomis, rodos, neišsprendžiamomis dilemomis.

Politikoje itin reikšminga yra trečioji grynojo proto antinomija, pasak kurios tezės, „[p]riežastingumas pagal gamtos dėsnius nėra vienintelis priešastingumas, iš kurio galima išvesti visus pasaulio reiškinius. Jiems paaiškinti dar būtina tarti esant laisvą priešastingumą.“⁴⁸ Šios antinomijos antitezė teigia, jog grynasis protas yra pajėgus įrodyti taip pat ir tai, jog laisvė neegzistuoja, o pasaulyje viskas vyksta vien tik pagal gamtos dėsnius.⁴⁹ Norint veikti politiškai, atrodo būtina postuluoti tai, jog individas yra laisvas ir dėl savo veiksmų yra pajėgus apsispręsti bei vėliau atitinkamai veikti. Atsisakymas praktiniame veikime naudotis savo turima laisve, būtų, kaip ir biblinėje Abraomo situacijoje, pats neteisingiausias veiksmas, nes žmogiškasis protas susiduria tik su tokiomis dilemomis, kurias yra pajėgus ne tik suvokti kaip prieštaravimus, bet ir juos išspręsti.

Vis dėlto, net ir renkantis, tačiau sąmoningai nutarus atsisakyti postuluoti laisvę ir ištrūkti iš antinomijos, atsiduriama savotiškame prieštaravime. Pasirinkimas, kuriuo nutariama, jog renkamas pasaulyje orientuotis vien tik pagal priešastingumo principus, gali būti atliktas tik remiantis tuo, jog individo laisvė egzistuoja kaip sąlyga, leidžianti atlikti laisvės išsižadantį pasirinkimą. XX amžiaus politikos filosofė Hannah Arendt trečiąją Kanto fiksuotą gryno proto antinomiją vertina taip, esą laisvės-priežastingumo antinomija funkcionuoja tokiu būdu, jog šią įtampą „galima apibendrinti kaip prieštaravimą tarp mūsų sąmonės ir sąžinės, o tai reiškia, kad mes laisvi ir todėl atsakingi, bet mūsų kasdienė patirtis išorės pasaulyje byloja, kad mes orientuojamės jame pagal kauzalumo principą.“⁵⁰ Tai reiškia, jog tuomet, kai pasirenkama bei sugebama grynuoju protu įrodyti, jog

⁴⁸ Kant, I. 2013. Grynojo proto kritika. Vilnius: Margi raštai. P. 374.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Arendt, H. 1995. Kas yra laisvė? In *Tarp praeities ir ateities: aštuoni politinės filosofijos etudai*. Vilnius: Aidai. P. 162.

pasaulis yra deterministiškas, vienas iš dichotomijos narių postuluojamas kaip, atrodytų, teisingas, tačiau drauge ir pamirštama, jog ką tik buvo atliktas būtent postulavimo judesys ir istoriškai determinuotas, priežastinių ryšių veikiamas bei formuojamas pasaulis nuo šiol priimamas kaip išankstinė duotybė. Šia prasme įsiveliama į paradoksą – individas jau iš anksto, turėdamas galimybę rinktis vieną iš grynuojam protui vienodai prieinamų alternatyvų, turi laisvę, pasireiškiančią kaip geba rinktis vieną iš alternatyvų, tačiau pasirinkęs determinizmą, nepostuluodamas savo laisvės, iš anksto turėtą laisvę individas atgręžia prieš save – atsisako ja naudotis, tokiu būdu pasinaudodamas pradine savo potencialiai turėta laisve užkirsdamas sau kelią būti aktualiai laisvam. Ir dėl to atsiranda Arendt fiksuojamas prieštaravimas.

Jeigu visuotinio determinizmo pasirinkimas, kurio dėka laisvės nebelyka individo dispozicijoje, yra pasirenkamas kaip žmogiškosios laisvės manifestacija, tai veikia kaip savanoriškas, laisvu pasirinkimu grįstas savojo žmogiškumo atsisakymas, kurį įvykdžius, individui, net ir pačiam to nepripažįstant, vis vien tebegalioja politinės kategorijos, grįstos įsipareigojimu, nes visi vėlesni pastarojo veiksmai bei pasirinkimai tėra pirminės žmogiškosios laisvės, kaip (a)politiškumo prielaidos, pasekmė. Vadinasi, individas visuomet, kol yra pajėgus rinktis, yra politikos subjektas, turintis galimybę pažinti tiesą, ir vertinas šios srities kategorijomis, net ir teigdamas, jog atsisako dalyvauti laisve pagrįstame politiniame diskurse, o savo pasaulėvoką bei elgesį grindžia vien tik visuotinio priežastingumo ryšiais.

Iš tokios situacijos plaukia išvada, jog atsakomybė, kaip politinio veikimo prielaida bei išdava, yra neišvengiama. Vadinasi, jeigu individo laisvės klausimas yra pamatinis politikoje, o individas visuomet, net ir kai sąmoningai atsisako savo laisvės, yra potencialiai laisvas (nes kitaip negalėtų savosios laisvės atsisakyti), politiškumas, kaip individo laisvės išraiška, tampa būtinybe. Individas yra laisvas ir dėl to atsakingas už politinių dilemų, apie kurias gali surasti teisingą atsakymą, sprendimą. Šia prasme agonistinis, vertybių pliuralizmu grįstas žvilgsnis į politiką leidžia ignoruoti bei tiesiog mėginti vengti būtinybės rinktis vieną iš politinėse situacijose susiduriančių, viena kitą paneigti siekiančių alternatyvų.

Nors ir, kaip jau ne kartą fiksuota, pats Imanuelis Kantas individo laisve grįstos atsakomybės idėjos neperkėlė iš moralės į politikos lauką, įsivaizdavimą, kaip turėtų atrodyti požiūris į politiką, grįstas neišvengiamos atsakomybės idėja, galima konstruoti remiantis Ronaldo Dworkino mąstymo pagrindu, nes Dworkinas suvokiamas kaip atsakomybe grįstos grynojo praktinio proto veiklos suvokimo tradicijos tęsėjas, atskleidęs galimybę šį mąstymą iš moralės lauko perkelti ir į kitas giminiškas sritis, o šiuo atveju – ir į politiką.

Sekant *dworkinišką* išorinio skeptiškumo apie nemokslinės prigimties reiškinius kritika, politiniame veikime atsakomybės, kuri buvo akcentuota Kanto moralės filosofijoje, prisiėmimas pasireiškia tvirtų ir aiškiai formuluojamų pozicijų užėmimo pavidalu. Savo tekste „Objektyvumas ir tiesa: geriau jais tikėkite“ („Objectivity and Truth: You’d Better Believe It“) Dworkinas kalba apie politikos lauke aktualias situacijas – pavyzdžiui požiūrį į genocidą ar vergovę ir šių reiškinių moralinį vertinimą⁵¹. Teigdami, jog šie reiškiniai yra blogi, t.y. neatitinkantys vertinančiųjų gėrio supratimo, *archimediškai*, išoriškai skeptiškai nusiteikę politikos lauko dalyviai neišvengiamai pridėtų, jog tai yra jų subjektyvus vertinimas, taigi reiškinio negatyvumas ir blogumas kylantis ne iš objekto, o iš vertinančiojo požiūrio į objektą. Tokiu atveju, pozicija kaip ir išsakoma – išoriniams skeptikams taip pat atrodo, jog genocidas yra smerktinas, tačiau šį smerktinumą kildindami ne iš paties genocido fakto, o iš savo reakcijos į faktą, jie net ir išsakydami vertinamąją poziciją, iš esmės susilaiko tuo tvirtos pozicijos užėmimo.

Atitinkamai, toks netvirtas ir iš subjektyvių patirčių kylančių požiūrių rimtai netraktuojantis politinių situacijų vertinimas, nelaikantis tų patirčių adekvačiu absoliučių teiginių formulavimo pagrindu⁵², susiduria su problemomis. Tuo, jog pasakoma, jog vienas ar kitas politikos lauke vykstantis procesas ar įvykis yra blogas bei smerktinas, tačiau drauge pridedama ir tai, jog tai tik subjektyvus vertinimas, kylantis iš stebinčiojo žvilgsnio, o ne stebimo objekto, nepasakoma iš esmės nieko. Tiksliau, pasakoma, tačiau ne apie tai, jog vergovė ar genocidas yra objektyviai blogi. Tuo pasakoma, jog tiesa to, jog objektyviai yra taip, kad genocidas gali būti smerkiamas kaip blogas tik subjektyviais pagrindais. Vadinasi, jeigu vieni subjektyvūs vertinimai teigia, jog tai smerktina, potencialiai gali būti ir teigiančiųjų, jog tam tikromis aplinkybėmis šie veiksmai gali būti pateisinami ir iš esmės tame nesama nieko blogo, *archimedininkai* negali imtis jokių veiksmų net ir, jų manymu, neteisingiems, veiksams užkirsti kelią. Net ir vengiant apie vieną ar kitą įsitikinimą kalbėti kaip apie tiesą, tai yra neišvengiamai daroma, tiesiog to teigimo turinys tampa paradoksalus – teigiant, jog politinis veiksmas esti smerktinas, tačiau pridedant, jog tai tik subjektyvi nuomonė, esmine tampa antroji teiginio dalis – veiksmas, suvokiamas kaip blogas, yra legitimuojamas, tuo subjektyvumo priminimu pasakant, jog *iš tiesų nesama tvirto pagrindo smerkti bet kurį veiksma*.

⁵¹ Dworin, R. 1996. Objectivity and Truth: You’d Better Believe It. In *Philosophy and Public Affairs*, vol. 25, no. 2. P. 92.

⁵² Šioje vietoje darkart galime fiksuoti išorinio skepticizmo ir Davido Hume’o mąstymo sąsajas – pastarasis mąstytojas moralinius sprendinius taipogi kildino iš moralinio jausmo, kuriam nesama pagrindo empirinėje realybėje, todėl moralinio jausmo nėra įmanoma apvalyti nuo proto galimų susikurti fikcijų.

Atrodytų, jog arba apskritai nebegalima būtų sakyti, jog vienas ar kitas veiksmas politikos lauke esti blogas ir smerktinas, arba belieka atsisakyti mokslieškojo neutralumo iliuzijos ir tvirtai konstatuoti, jog esama reiškinių, kurie yra nepriimtini bei verti pasmerkimo. Pirmuoju atveju problemos iškyla dvi – arba, atsisakydami gėrio ir blogio klausimo kėlimo bei suvokimo, apskritai pasitrauksime iš politikos lauko, nes politiką nuo pat pradžių siejome su tam tikru gėrio bei blogio supratimu⁵³, arba ir toliau disponuosime šiomis sąvokomis, tačiau tuomet atsidursime kitame prieštaravime. Pripažinę, jog gėrio suvokimo, veikdami politiškai, negalime neturėti, tačiau vertindami jį tik kaip absoliučiai subjektyvų patyrimą, atsiduriame išoriniams skeptikams būdingame prieštaravime.

Net ir teigiant, jog apie gėrį ir blogį negali būti objektyvaus tikrumo, tai reiškia, jog objektyviai yra taip, kad gėris ir blogis – reliatyvūs. Tokia nuostata tampa pavojinga būtent dėl to, jog nebelieka pagrindo pagrįstai teigti, jog genocidas, vergovė, kankinimai ir kito panašaus elgesio pasireiškimai, esti neteisingi. Vadinasi, jų ir užkardyti nesama galimybės. Dworkinas tokią situaciją įvardija kaip padėtį, kuomet sakoma, kad jeigu, pavyzdžiui, Dievo nėra, neįmanoma nustatyti, kas teisinga, o kas ne⁵⁴. Toks požiūris implikuoja nuostatą, jog teisingumui pagrįsti yra būtinas išorinis šaltinis – šiuo atveju teisingumo šaltinis tegalės būti antgamtinis. Vis dėlto, etikos tyrinėtoja Christine M. Korsgaard pažymi⁵⁵, jog net ir antgamtinis teisingumo šaltinis gali neužkardyti skepticizmo, nes net ir į paaiškinimą, jog vienaip ar kitaip elgtis dera, nes taip reikalauja Dievo valia, nėra pakankamas vertybės pagrindas, nes visuomet galima klausti, kodėl paklusimas Dievo valiai yra vertybė, ir taip iki begalybės.

Esama ir kitos galimybės – atsisakyti iliuzijos bei primygtinio noro išlaikyti nesuinteresuotumą bei neutralumą, kurių pažadu vilioja pozityvusis mokslas (arba ką anksčiau žadėjo transcendencija), ir prisiimti atsakomybę už tiesos radimą, tokiu būdu išliekant politikos lauke. Neutralumas bei griežtumas, kuriuos žada mokslinė perspektyva, Dworkino supratimu, yra pagrindinės priežastys to, jog daugybei žmonių išorinis skepticizmas atrodo toks patrauklus⁵⁶. Vis dėlto, tas pažadas pasirodo esąs neišpildomas. Atsakomybė, jau ir pati įkūnijanti suinteresuotumą, kaip neišvengiama žmogiškosios būklės pasekmė, buvo akcentuota I. Kanto mąstyme, nes laisvė yra pirminė prielaida, individui leidžianti suvokti prieštaravimą tarp asmeninės laisvės ir visuotinio determinizmo.

⁵³ Strauss, L. 1957. What is political philosophy? In *The Journal of Politics*, vol. 19, no. 3, p. 343.

⁵⁴ Dworkin, R. 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Harvard University Press. P. 60-61.

⁵⁵ Korsgaard, Ch. M. 1996. *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 34.

⁵⁶ Dworkin, R. 1996. Objectivity and Truth: You'd Better Believe It. In *Philosophy and Public Affairs*, vol. 25, no. 2. P. 94.

Politikoje visuomet tenka pozityviai teigti bei kalbėjimu ir veikimu įkūnyti ašinę savo pasaulėžiūros vertybę. Toks įkūnijimas numato, jog vadovaujamosi konkrečiu blogio ir gėrio supratimu, kurio pagrindu atliekami absoliutūs vertinimai, nusakantys ne tik subjektyvius išgyvenimus bei išreiškiantys emocijas, bet ir apibūdinantys tai, kas yra. Politinė diskusija turėtų akivaizdžiai skirtis nuo mokslinės – iš pozityvistinio mokslo metodo galima būtų pasiimti tik formą – matematiką. Tačiau šiuo atveju matematika neturėtų būti suvokiama kaip analogiją su gamtos mokslais įkūnijantis veiksnys. Matematiką derėtų atsiimti iš gamtos mokslų bei apvalyti nuo jos taikymo priemonių arba redukcijos vien tik į logiką bei statistiką, ir atsigręžti į antikinį matematikos traktavimą kaip antikinio analitiškumo supratimo pavyzdį.

Į Platono įkurtą Akademią, kaip skelbė greičiausiai buvęs užrašas virš vartų, negalėjo įžengti nesuprantantieji geometrijos. Taigi matematika šiuo atveju akcentuoja ne dėl savo kiekybinio dėmens, šiandieninėje perspektyvoje galinčio reikšti statistikos svarbą, tačiau dėl samprotavimo formos. Matematikos forma – grynosios abstrakcijos, o objektai idealūs ir neempiriniai. Geometrijos reikšmę implikavo kitoks nei šiuolaikiniame filosofiniame diskurse vyraujantis analitiškumo suvokimas. Antikoje fiksuota skirtis tarp teorinės ir probleminės analizės galiausiai šiandieninėje filosofijoje išvirto į kiek modifikuotą, tačiau probleminės analizės akcentavimą. Probleminė analizė numato filosofijos sumokslinimą, kuris lemia filosofijos nykimą, nes filosofinius klausimus mėginti atsakyti mokslo lauke (ieškant naujumo) tampa problemiška.

Iš filosofijos, senovės graikų tradicijoje suvokiamos kaip politinio reiškinių, tiek filosofavimą, tiek politinę veiklą kildinant iš laisvės, filosofijoje vyravusį teorinės analizės principą įmanoma perkelti į politikos sritį. Tokiu atveju, atsakomybe grįsta bei teorinės analizės metodu paremta politika reikštų politinių įsitikinimų aktyvų, racionaliais argumentais pagrįstą, gynimą, numatantį, jog politiniai įsitikinimai esantys objektyvūs, ir drauge leidžiantį teigti, jog vienas teiginys yra objektyviai teisingas, o kitas – ne. Vis dėlto, dėl racionalumo bei analitiškumo dėmens tokia politinė diskusija išlaikytų civilizuotos net ir dviejų radikaliai priešingų pozicijų civilizuoto bendrabūvio pavidalą tol, kol visos diskutuojančios pusės tikėtų tokios diskusijos vertingumu.

Siūlant tokį alternatyvų vyraujančiam moksliniam pasaulėvaizdžiui politikos teiginių teisingumo statuso bei politinio veikimo traktavimą, atrodo prasminga klausti, kaip ir ar apskritai įmanoma šitai suderinti su vyraujančiu techniniu žinojimu.

Techninis žinojimas ir politika: kaip (ir ar įmanoma) suderinti?

XX-ojo amžiaus prancūzų filosofas poststruktūralistas Jean-Francois Lyotard'as konstatavo, jog technologiniai pokyčiai, techninė pažanga, atvedusi prie visuotinio kompiuterinių technologijų vartojimo, tuo būdu pakeitė ne tik informacijos įgijimo, kaupimo bei perdavimo būdus, bet ir suvokimą apie tai, kas apskritai gali būti laikoma žinojimu⁵⁷. Žinojimo būtinomis charakteristikomis tapo intersubjektyvumas bei formalumas. Vis dėlto, sąžininga būtų pažymėti, jog šį žinojimo paradigmos pokytį nulėmė veikiau tai, jog nutarta matuoti tai, ką pasirodė įmanoma išmatuoti susikurtais įrankiais, o ne tai, jog kitokio pobūdžio matavimo prietaisams ir pažinimo priemonėms nebėra galimybių būti naudingiems. Tai, jog pirmenybė skiriama kompiuterizuotam, galimam atkartoti ir gauti tokius pat rezultatus moksliniam pažinimui, yra valingai atliktas sprendimas, analitiškai neplaukiantis iš technologinių sąlygų pokyčių. Taigi šia prasme minėtoji tendencija yra atsitiktinumas, kuris jokia prasme nebuvo būtinas, o ne neišvengiamybė, kurios kvestionuoti nebūtų nei galimybių, nei didesnės prasmės.

Medijų teoretikas Marshalas McLuhanas netgi teigė, jog „medija yra pranešimas“⁵⁸, tokiu būdu atkreipdamas dėmesį į tai, jog pastarojo autoriaus itin plačiai suvokiamos medijos yra ne tik įvairaus pobūdžio informacijos perdavimo kanalai (medija McLuhano suvokiama išties gerokai plačiau), bet ir tai, kas formuoja ir steigia tiek pranešimą siunčiančiųjų, tiek ir jį gaunančiųjų savaimines suprantamybes, pažinimą grindžiančias pradines prielaidas, bei taip formuoja suvokimą. Kaip tokių medijų pavyzdžiai gali būti įvardytas elektros šviesos atvejis, kuomet šiam išradimui atsiradus tapo įmanoma daugybėje sričių veikimo nebeorganizuoti pagal natūralaus apšvietimo ciklą, ir veiklos organizavimą grįsti kitais veiksniais bei prioritetais; arba spausdinimo presas, suteikęs galimybę bet kokią informaciją paskleisti bei masiškiau nei anksčiau perduoti didesniam suinteresuotųjų ratui. Būtent suinteresuotumas, o ne vienokios ar kitokios išorinės kliūtys ar jų nebuvimas, tapo veiksnium, lemiančiu, ar informacija bus pasiekama, ar ne.

Tai reikštų, jog visuomenės, kuriose šie pokyčiai įvykė, buvusio tokios, kurioms tokių pokyčių reikėję. „Kiekviena technologija gali padaryti ką tik nori, tačiau negali *pridurti* nuo savęs ko nors, ko mes patys jau neturėtume“⁵⁹, - teigia McLuhanas. Medijos, laikantis McLuhano siūlomo požiūrio, veikia visuomenės struktūrą bei jos viduje egzistuojančius saitus ir savo panaudojimu

⁵⁷ Lyotard, J.-F. 2010. Postmodernus būvis: ataskaita apie žinojimą. Vilnius: Baltos lankos. P. 14-15.

⁵⁸ McLuhan, M. 2003. Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai. Vilnius: Baltos lankos. P. 26.

⁵⁹ Ibid., p. 30.

signalizuoja apie tam tikras konkrečiai visuomenei priskirtinas savybes⁶⁰. Bet kokios medijos didesnis ar mažesnis paplitimas konkrečioje visuomenėje reiškia, jog tai yra visuomenė, kurios struktūra esti tokia, kad jos nariai priima vienas medijas bei jų nešamas socialines praktikas bei normas, ir atmeta kitas. Šia prasme, kalbant Ronaldo Dworkino terminais, vienokių ar kitokių medijų vartojimas bei atitinkamos tai lydinčios socialinės praktikos bei normos atspindi tas medijas vartojančiųjų *paprastą požiūrį*.

Sujungus Lyotard'o ir McLuhano išsakomas idėjas, gauname situaciją, kuomet vyraujantis techninis žinojimo pobūdis, atneštas tam tikrų technologinių pokyčių ir juos lydinčių socialinių praktikų, reiškia tai, jog visuomenė esti tokia, kuriai artimas bei priimtinas technologizuotas žvilgsnis į pasaulį. Dėkart grįždami prie Dworkino mąstymo ir jo aiškinimo, kodėl žmonės žavi metaetinės (bei – tarkime taip – *metapolitinės*, t.y. moksliskai politiką aiškinti politiką aiškinti mėginančios) teorijos, tai reikštų, jog visuomenei patrauklus yra požiūris į moralinius bei politinius sprendinius, demonstruojantis siekį juos vertinti moksliniais metodais.

Dworkinas šių teorijų visuotinio priimtimumo lemiamais veiksniais laiko mokslinės perspektyvos neutralumą bei griežtumą, priimtina ir itin patrauklų daugybei žmonių.⁶¹ Toks mokslinio pasaulėvaizdžio ir tai įkūnijančių techninių priemonių įtakos sustiprėjimas bei paplitimas gali būti susietas su tuo, ką Lyotard'as laiko pagrindiniu postmodernizmo požymiu, nepasitikėjimu metapasakojimais⁶², taigi ir pastoviomis reikšminėmis sistemomis, įvirtinančiomis galimą vienu interpretacijų pranašumą prieš kitas. Visos interpretacijos esti lygiavertės, nes nėra provaizdžio, kurio didesniu ar mažesniu atitikimu remiantis galima būtų vertinti atvaizdo tinkamumą ir vienu interpretacijų pranašumą prieš kitas. Metanaratyvais nebepasitikima ir jų vengiama, o štai mokslo deklaruojamas vertybinis neutralumas bei formalumas atrodo tam esanti puiki alternatyva, funkcionuojanti kaip suvokimus struktūruojantis, tačiau apibendrinimo bei interpretacijos nepateikiantis principas.

Drauge tokį iš metanaratyvų reikšmės nunykimo atsiradusį technologizuotą žvilgsnį į pasaulį galima laikyti ir demokratijos išdava. Mokslinio metodo žadamas vertybinis neutralumas, nesuinteresuotumas bei galimybė pakartotinai atlikus tyrimą gauti tuos pačius rezultatus atspindi ir visuotinės lygybės išryškino, hierarchijos nunykimo tendenciją, priimtina atitinkamai politinei bendrijai. Socialinis teoretikas Anthony Giddensas, nors ir nevartojęs postmodernizmo termino, kaip kad tai daręs Lyotard'as, bei technologizuotu žinojimu grindžiamą visuomenę vadinę vėlyvosios modernybės visuomene, šitai fiksavo kaip skirtį tarp ikimodernių ir (vėlyvosios)

⁶⁰ McLuhan, M. 2003. Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai. Vilnius: Baltos lankos. P. 26.

⁶¹ Dworin, R. 1996. Objectivity and Truth: You'd Better Believe It. In *Philosophy and Public Affairs*, vol. 25, no. 2. P. 94.

⁶² Lyotard, J.-F. 2010. Postmodernus būvis: ataskaita apie žinojimą. Vilnius: Baltos lankos. P. 6.

modernybės visuomenių – kad ir koks ryškus bei didelis visuomenėje būtų ekspertinio žinojimo bei ekspertų vaidmuo, tas žinojimas – informacija bei galimi įgyti įgūdžiai – (vėlyvojoje) modernybėje gali būti įgyjami bei prieinami beveik bet kam⁶³.

Gan pagrįstai kyla klausimas – kaip ir koku pagrindu gali būti suderinama politika, suvokiama kaip negalinti būti vertybiškai neutrali, nes implikuojanti tam tikrą išankstinį gėrio supratimą bei iš gėrio suvokimo kylantį tiesos klausimo neišvengiamumą, todėl grindžiama antikiniu analitiškumu suvokimu bei įsipareigojimu savo pamatiniams postulatams, ir techniniu, antimetafiziniu mąstymu grįstas pasaulėvaizdis? Demokratinėje techniniu žinojimu grindžiamoje visuomenėje pernelyg arogantiška bei siauraregiška galėtų atrodyti teigimas, jog vieni moraliniai įsitikinimai esti ne tik kad teisingesni už kitus, bet jog apskritai kuri nors pozicija, kurios laikosi konkretus individas, esanti vienintelė teisinga. Toks teigimas galėtų būti suprastas kaip visiškai nepriimtinas ir tam tikra prasme anachronistinis – techninio žinojimo vyravimo sąlygomis apie netechninio žinojimo absoliutumą kalbėti gali pasirodyti esą itin naivu. Isaiah Berlino mąstymu sekant netgi būtų galima teigti, jog toks įsitikinimas savųjų įsitikinimų teisingumu galės būti pavojingas bei totalitarizmo grėsmę keliantis, todėl drauge ir visiškai svetimas demokratijos vertingumu įsitikinusiems visuomenės nariams.

Vis dėlto, atrodytų, jog politikos autonomija ir nepriklausomumu grindžiamas politinių reiškinių kaip objektyvių vertinimas galėtų būti priimtinas bei savaip papildyti techniniu žinojimu grindžiamoje postmodernioje (ar vėlyvosios modernybės) visuomenėje vyraujančią pasaulėvaizdį. R. Dworkino siūlomas koherentinės tiesos sampratos vidinio skepticizmo metodas, visų pirma, numato autonomiškai nuo mokslinio mąstymo suvokiamų bei atliekamų sprendinių racionalumą. Šitai, atrodytų, išties turėtų būti techniniu žinojimu pasikliaujančiai visuomenei priimtinas siūlomo požiūrio į politiką aspektas. Vėliau siūlyta politinės diskusijos kaip teoremų įrodymo analogija galėtų būti priimtina savo neutralumu bei formalumu, kurie būdingi ir techniniam žinojimui.

Šioje vietoje derėtų akcentuoti tai, jog politinių įsitikinimų laikymosi bei politinės diskusijos ir teoremų įrodymo sugretinimas išties atspindi I.Kanto bei R.Dworkino teoriniu mąstymu grindžiamą atsakomybės idėją. Grynosios, t.y. ne taikomosios, ne instrumentinės matematikos praktikoje teoremos įrodymas yra grindžiamas autoriniu minties judesiu, kuomet net ir turint tas pačias universalias prielaidas bei vadovaujantis tomis pačiomis formaliomis argumentacijos taisyklėmis kaip aksiominėmis prielaidomis, pats įrodymas – parodymas, *kaip*, koku būdu bei keliu iš universalių prielaidų gaunamos konkrečios išvados – gali būti ir dažnai būna skirtingas. Dėl šios priežasties teoremų įrodinėjimas nėra vienkartinis – toms pačioms teorems pagrįsti kuriami,

⁶³ Giddens, A. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai. P. 46.

atrandami vis nauji ir nauji būdai. Toks teoremų įrodinėjimo paralelės su politine tiesa fiksavimas, leidžia sujungti įsipareigojimu pamatiniams postulatams grįstą politikos supratimą ir mokslinį žvilgsnį į pasaulį. Matematika, kaip giluminė šių abiejų pasaulėvaizdžių struktūra, leidžia kalbėti apie atsakomybę grįsto politikos supratimo priimtinumą techninio žinojimo vyravimo kontekste.

Atsakomybės principas, atrodytu, skambantis visiškai svetimai hierarchijų egzistavimu nebetikinčioje visuomenėje. Nepaisant to, būtent minimoji atsakomybė, kaip aktyvaus vertybių postulavimo bei įkūnijimo veiksmas, grindžiantis bet kurios vertybės pretenzijas į tiesą, gali tapti principu, padedančiu įgyvendinti laisve grįstos visuomenės idėją. Šiam tikslui pasiekti, vertėtų prisiminti faktą, jog pozityviojo mokslo, kuriuo grindžiama techninė visuomenė, pozicija pademonstruota kaip esanti *archimediškai skeptiška*, t.y. siekianti visiško neutralumo bei objektyvumo, tačiau nereflektuojanti savo neišvengiamai užimamos vertybinės pozicijos, ir dėl tos priežasties esanti vidujai prieštaringa. Vadinasi, pažadas atsisakyti metanaratyvų, kuriuo grindžiama postmoderni visuomenė, lieka neišpildytas.

Vertybinių hierarchijų panaikinimo idėja funkcionuoja kaip hierarchinė struktūra, kaip atskiras metanaratyvas. Šiame metanaratyve priimtina forma – pasitelkiant matematikos abstraktumą bei griežtumą – atskleidus techniniu žinojimu grindžiamos visuomenės veikimo principo vidinį prieštarumą, tą patį technologijų vyravimą galima sujungti su autonomijos principu grindžiamu politikos supratimu, ir tokiu būdu savaip įgyvendinti hierarchijos panaikinimo technikos visuomenėje pažadą. Metanaratyvų atmetimą žadantis nereflektuotas skeptiškasis metanaratyvas ir jo identifikavimas remiantis Dworkino siūlomą vidinio skepticizmo principu, iš pirmo žvilgsnio paradoksaliai, leidžia įgyvendinti vertybių monizmo principą. Visiškai ir tikrąją to žodžio prasme pliuralistinė visuomenė turėtų būti tokia, kurioje įmanoma atmesti net ir patį pliuralizmą ir vertybes laikyti absoliučiomis.

A. Giddensas pagrindiniais moderniąją visuomenę charakterizuojančiais bruožais įvardija erdvės bei laiko atskyrimą⁶⁴ ir socialinių institucijų iškūnijimą⁶⁵. Tai reiškia, jog socialinės struktūros bei praktikos nėra statiškos bei nekintančios ir gali būti kuriamos bei performuojamos pagal individų poreikius. Iškūnijimo mechanizmai, tokie kaip *simboliniai ženklai*⁶⁶, tuo tarpu, suteikia galimybę suskliausti erdvę ir laiką, kuomet piniginių mainų sistemoje galima akimirksniu įsigyti tai, kam įgyti ikimoderniose sistemose reikėję aktyviai kurį laiką veikti erdvėje. Analogiškai funkcionuoja ir kitas socialinių institucijų iškūnijimo mechanizmas, kuris gali būti įvardijamas kaip

⁶⁴ Giddens, A. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai. P. 28-29.

⁶⁵ Ibid., p. 30.

⁶⁶ Ibid.

*ekspertinės sistemos*⁶⁷, leidžiančios staiga įgyti koncentruotas žinias, įgyjamas remiantis pasitikėjimu tų žinių teikėjais. Šie mechanizmai iš esmės leidžia laisvai bei nepriklausomai nuo geografinių, kultūrinių, socialinių ar kitų aplinkybių, įgyti tokį žinojimą, koks atrodo vertingas bei patrauklus. Erdvės bei laiko atskyrimas ir socialinių institucijų iškūnijimas, papildytas pastebėjimu, jog techniniu žinojimu grindžiamas pasaulėvaizdis, tėra dar vienas pažiūrų rinkinys greta kitų alternatyvų, atskleidžia postmodernios visuomenės narių laisvę rinktis, atskleidžiančią drauge ir maksimalų tokios visuomenės politiškumą ir iš politiškumo plaukiančią būtinybę užimti absoliučią poziciją bei teigti tai, kas yra.

Dėl galimybės nepriklausyti nuo erdvių bei laikinių aplinkybių, tokios visuomenės nariai gali gauti tiek informaciją, filtruojamą pagal interesus, o ne pagal erdvinius ar laikinius veiksnius, tiek simbolinių ženklų bei ekspertinių sistemų dėka įgyti žinojimą bei patirtis nepaisydami erdvės ir laiko. Toks visuomenė funkcionavimo modelis leidžia rinktis – sukuriama vienoda galimybė turėti vienodos kokybės žinojimą tiek apie tai, kas vykta gyvenamajame mieste, tiek apie įvykius bei procesus, vykstančius už tūkstančių kilometrų. Esant tokiai situacijai, tai, kas atsiduria individo dėmesio lauke, esti vien tik jo pasirinkimo, kylančio iš vienu reiškinių suvokimo kaip svarbesnių už kitus, klausimas. Tai, jog svarbios žinios nuo nesvarbių atskiriamos individo interesų pagrindu, iš esmės galėtų būti fiksuojama kaip hierarchijos nenykimo ženklas. Drauge tai, jog galimos pasiekti informacijos daugis yra redukuojamas remiantis būtent individo interesais, leidžia Ronaldo Dworkino mintį apie nuolatinį mąstymo beprielaidiškumą bei priklausymą nuo ikireflektyvių įsitikinimų kaip mąstymo prielaidų, perkelti į šį kontekstą bei akcentuoti kaip grindžiantį potencialiai maksimalų techninio žinojimo visuomenės politiškumą.

Galint įgyti bemaž bet koki žinojimą bei patyrimą, priimamas informacijos srautas yra nulemiamas tik tą informaciją gaunančiojo valios judesiu. Bet koks žinojimo turinys, vadinasi, kyla iš individo laisvės, ir jo prasmingumas bei vertingumas, skatinantis rinktis vieną žinojimą vietoje kito, priklauso tik nuo tikėjimo to žinojimo prasmingumu. Techninio racionalumo visuomenėje, dėl tokios žinojimo padėties, bet koks žinojimas gali būti traktuojamas kaip politinis. Teiginio, kad vienos žinios esančios svarbesnės už kitas, nėra įmanoma pagrįsti niekaip kitaip kaip tik pažįstančiojo atsakomybe bei įsipareigojimu, kylančiu iš individualių pradinių mąstymo prielaidų. Būtent koherencijos principo taikymas įsitikinimų teisingumo reikšmei nustatyti leidžia vertybių hierarchiją panaikinti išorinio autoriteto bei standarto egzistavimo prasme, hierarchiją atskleidžiant kaip neišvengiamai egzistuojančią individualiame mąstyme.

⁶⁷ Giddens, A. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai. P. 30.

Vadovaujantis vertybinio monizmo principu bei politinės diskusijos kaip teoremų įrodymo analogija, priimtina technologiniu žinojimu grįstai visuomenei dėl siūlomo neutralumo bei formalumo, išvada gaunama netikėta, bei, iš pirmo žvilgsnio, paradoksali. Postmodernioji (ar vėlyvosios modernybės) visuomenė, demonstruojanti nepasitikėjimą metanaratyvais bei pasižyminti individualizmu, būtent dėl šių savybių gali būti suvokiama kaip itin politiška – politinė diskusija kaip racionalus, teoremų įrodymui analogiškas minčių raiškos būdas, leidžia suderinti nepasitikėjimą išoriniais autoritetais ir neišvengiamą individualaus suvokimo lygmenyje atsiskleidžiantį objektyvų vienu vertybių išskėlimą aukščiau kitų, išreiškiantį politiškumui būdingą nepanaikinamą pozicijų antagonizmą. Šiuo atveju svarbus veiksnys yra ir tai, jog egzistuoja galimybė nepaisyti erdvinio bei laikinio priešastingumo, todėl ir *paprastas požiūris*, veikiantis individų sprendimus politikos lauke, tampa mažiau politinę bendruomenę kontroliuojančiu veiksmu – esant galimybei (žinoma, neteigiama, jog visi individai šia aktyviai naudojami, tačiau potencialiai būdami laisvi, šie vis tiek yra atsakingi politikos subjektai) sąmoningai rinktis gaunamą informaciją, visuomenė tampa mažiau homogeniška ir sunkiau paveikiama *paprasto požiūrio* lygmeniu. Dėl šios priežasties net ir apeliavimas į tradiciją įgyja reflektyvų, diskusinį pobūdį, atskleidžiantį individo laisvę kaip politinio veikimo, kuriame visuomet kalbama apie tiesą, prielaidą.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į darbo pradžioje išsikeltus šiuo tyrimu numatytus pasiekti tikslus bei atliktą analizę, daroma išvada, jog:

1. Remiantis tuo, jog bet koks pažinimas visuomet yra grindžiamas bent minimaliu skaičiumi pradinių prielaidų, neįrodomų bei pačių nepagrindžiamų tos pažinimo sistemos ribose, konstatuota, jog siekis žvelgti į moralę pasinaudojus mokslo įrankiais, taip pat neišvengiamai numato išankstinį moralinį vertinimą, požiūrį į visuminę moralinių reiškinių padėtį, išankstinį supratimą apie tai, kas yra (būtent – tiesą), draudžiamą paties mokslinio metodo. Šia prasme joks mąstymas negali būti vertybiškai neutralus, *archimediškai* (išoriškai) skeptiškas, nes mąstymui visuomet reikalingas bent jau racionalumo postulavimas kaip mąstymo aksioma, priimama kaip objektyviai teisinga. Tai rodo, jog joks, net ir mokslinis mąstymas, nėra beprielaidinis, taigi mokslinis pažinimo būdas ne tik kad nėra išskirtinis bei privilegijuotas kitų pažinimo formų atžvilgiu, bet dar ir yra prieštaringas. Postuluodamas nevertinimą, tačiau jau dėl šio postulato priėmimo negalėdamas išlaikyti neutralumo, išoriškai skeptiškas mokslinis mąstymas pasirodo esąs vidujai prieštaringas, nes pažeidžiantis savo pamatinę vertybinę nuostatą. Tai parodo negalimumą mokslininkams, t.y. neutraliai ir nevertybiškai, kalbėti apie vertybinius dalykus. Vidinis skeptiškumas, tuo tarpu, matomas kaip kritiško požiūrio alternatyva, pripažįstanti tai, jog mąstymas visuomet yra grindžiamas tam tikru vertybiniu pagrindu, kuris ir tampa tiesos kriterijaus taikymo atskaitos tašku. Kiekvienu paskiru atveju to kriterijaus aktualus turinys bus skirtingas, tačiau pats principas esantis universalus bei bendras.

2. Politikos ir moralės bendramatiškumą pagrindus abiejų šių sričių priklausomybe nuo gėrio suvokimo, daroma išvada, jog vertybiškai neutraliai žvelgti į politiką nėra įmanoma, nes politika visuomet susijusi su gėrio supratimu, o moralinių klausimų atžvilgiu dar ikireflektyviai yra užimama absoliuti vertybinė pozicija. Vadinasi, politikoje net tik kad yra įmanoma kalbėti apie tiesą, bet ir nėra galimybės elgtis kitaip – t.y. neįmanoma tiesos klausimo aplenksti arba teigti, jog politiniai įsitikinimai – logiškai klaidingi. Politikos kildinimas iš radikalaus objektyvių vertybių susidūrimo, numato, jog politika jau savo kilme yra orientuota į tiesą. Politikai, kaip ir moralei, išaugant iš vertybinio pagrindo, būtent vertybių susidūrimo dėka, pagal moralinės tiesos analogiją, politikoje tiesos kriterijumi taip pat laikomas įsitikinimų kohereniškumas bei vienu vertybių neprieštaravimas kitoms. Toks politinių įsitikinimų objektyvumo numatymas leidžia, kaip kad derėtų, sekant vyraujančia žinojimo paradigma, nelaikyti politinių įsitikinimų iracionaliais bei tik subjektyvius įspūdžius išsakančiais.

3. Atsakomybė, kaip principas, kuriuo remiantis pasiūlyta alternatyva agonistiniam politikos traktavimui, grindžiama tuo, jog žmogiškasis protas suvokiamas kaip funkcionuojanti tokiu būdu, jog jame iškyla tik tie klausimai, kuriuos šis pajėgus priimti, suvokti bei į juos teisingai atsakyti. Todėl ir įtampa tarp laisvės ir visuotinio determinizmo yra suvokiama tik potencialios individo galimybės šią įtampą panaikinti dėka. Norint veikti politiškai, yra būtina postuluoti tai, jog individas yra laisvas ir dėl savo veiksmų yra pajėgus apsispręsti bei pažinti tiesą, o vėliau atitinkamai veikti. Individas visuomet, kai yra pajėgus rinktis, yra politikos subjektas, atsakingas už politinių dilemų sprendimą, ir pajėgus spręsti bei rinktis vieną iš politinėse situacijose susiduriančių, viena kitą paneigti siekiančių alternatyvų. Atsisakius iliuzijos apie galimybę pažinime išlaikyti nesuinteresuotumą bei neutralumą, kurių neįgyvendinamu pažadu vilioja pozityvusis mokslas, ir prisiėmus atsakomybę už tiesos radimą, politikos lauke išliekama vadovaujantis konkrečiu blogio ir gėrio supratimu, kurio pagrindu atliekami absoliutūs vertinimai, nusakantys ne tik subjektyvius išgyvenimus bei išreiškiantys emocijas, bet ir kalbantys apie tiesą. Parodant, jog pozityviojo mokslo pasaulėvaizdis, siūlantis laikytis vertybinio pliuralizmo, siūlo išoriškai skeptišką, taigi vidujai prieštaringą metapasakojimą, politikos autonomija ir nepriklausomumu grindžiamas politinių reiškinių kaip objektyvių vertinimas savaip papildo techniniu žinojimu grindžiamoje visuomenėje vyraujančią pasaulėvaizdį. Siūlomo vertybių koherencijos principo taikymas įsitikinimų teisingumo reikšmei nustatyti, leidžia techninio žinojimo visuomenėje apie politinę tiesą kalbėti kaip išpildančią pagrindinį tokios visuomenės siekį – panaikinti išorines, socialines hierarchijas – ir drauge atskleidžiančią vertybines hierarchijas, kurių pagrindu tampa individualaus politinio proceso dalyvio atsakomybė.

BIBLIOGRAFIJA

- Arendt, H. 1995. Kas yra laisvė? In *Tarp praeities ir ateities: aštuoni politinės filosofijos etiudai*. Vilnius: Aidai. P. 162-192.
- Arendt, H. 1995. Tiesa ir politika. In *Tarp praeities ir ateities: aštuoni politinės filosofijos etiudai*. Vilnius: Aidai. P. 251-291.
- Dworin, R. 1996. Objectivity and Truth: You'd Better Believe It. In *Philosophy and Public Affairs*, vol. 25, no. 2, p. 87-139.
- Dworkin, R. 2001. Do Liberal Values Conflict? In: *The Legacy of Isaiah Berlin*, eds. Mark Lilla et al. New York: New York Review of Books. P. 73-91.
- Dworkin, R. 2011. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Harvard University Press.
- Giddens, A. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
- Hume, D. 2007. *Traktatas apie žmogaus prigimtį*.
- Jokubaitis, A. 2010. Politika ir mistika. In *Politologija*. No. 2 (58), p. 30-47.
- Jokubaitis, A. 2014. Ronaldo Dworkino filosofinės revoliucijos nesėkmė. In *Problemos*, nr. 86, p. 36-43.
- Kant, I. 1972. *Prolegomenai: kiekvienai būsimai metafizikai, galėsiančiai būti mokslu*. Vilnius: Mintis.
- Kant, I. 1980. *Dorovės metafizikos pagrindai*. Vilnius: Mintis.
- Kant, I. 2013. *Grynojo proto kritika*. Vilnius: Margi raštai.
- Korsgaard, Ch. M. 1996. *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levinas, E. 1994. *Etika ir begalybė*. Vilnius: Baltos lankos.
- Liotard, J.-F. 2010. *Postmodernus būvis: ataskaita apie žinojimą*. Vilnius: Baltos lankos.
- Mackie, J. L. 1990. *Ethics: Inventing Right and Wrong*. London: Penguin Books.
- McLuhan, M. 2003. *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai*. Vilnius: Baltos lankos.

Mouffe, Ch. *On the Political*. London and New York: Routledge.

Platonas. 1999. Hipijas didesnysis. In: *Estetikos Istorija. Antologija*. I tomas. Vilnius: Pradai. P. 501-534.

Schmitt C. 1997. *The Concept of Political*. Chicago: The University of Chicago Press.

Strauss, L. 1957. What is political philosophy? In *The Journal of Politics*, vol. 19, no. 3, p. 343-368.

Strauss, L. 1997. Notes on Carl Schmitt, The Concept of The Political. In: Schmitt, C. *The Concept of The Political*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

SUMMARY

The paper "Which Conception of Truth Is Appropriate in Politics?" is focused on the problem of the possibility of finding truth in the field of politics, having in mind the fact that politics is closely related to such concepts as freedom or goodness that are not empirical. This problem is being solved mostly referring to ideas of Immanuel Kant and Ronald Dworkin, who is understood as the follower of the tradition of Kantian practical philosophy. R. Dworkin adopts Kant's understanding of ethics and develops that way of thinking bringing the same type of attitude to other fields that could be understood as such that belongs to the field of the practical reason.

In this work the approach that politics and scientific truth do not have anything in common is held. The main purpose of this paper is finding the conception of truth that allows searching for objective truth in politics, having in mind the contemporary condition of knowledge that is based on intersubjectivity.

The main purpose is divided into smaller intermediate steps of analysis. In order to achieve the main goal of this work, firstly it is shown that ethics is an independent domain of knowledge. The efforts to explain ethics stepping out of the field that is analyzed are shown as being contradictory and self-denying. Accordingly, having in mind the fact that both domains on practical reason – ethics and politics – are closely related to freedom of the individual, there is no possibility to understand and explain those fields in terms of scientific reasoning. Moreover, the principle of responsibility of individual is shown as the only way to maintain the possibility of finding truth in politics, because scientific methods are not capable of explaining the processes going in that field. This kind of personal responsibility is understood as the way in which the individual may achieve freedom in society based on technological knowledge.

It is shown that contemporary paradigm of scientific knowledge provides understanding that any true knowledge is intersubjective because any possible knowledge is technical. Although, this way of thinking ignores the fact that this type of cognition is not necessarily appropriate in all the fields of knowledge. In this paper it is stated that even though scientific knowledge cannot provide the possibility of knowing the truth in politics, in the field of politics, as well as in ethics, exist the alternative conception of truth. The coherence theory of truth could be understood as alternative that was necessary.